



# KARTA MEGAEVENTÓW W MIASTACH DZIEDZICTWA

HOMEE

# O KARCIE

*Karta składa się z trzynastu podstawowych zasad będących fundamentami całego dokumentu. Rozdział zatytułowany „Migawki” zawiera konkretne przykłady realizacji trzynastu zasad i prezentuje przypadki, w których zostały zaobserwowane.*

*Karta megaeventów w miastach dziedzictwa zawiera zasady i wskazówki mające umożliwić miastom wykorzystanie licznych możliwości wynikających z urządzania megaeventów, a także minimalizację ryzyka związanego z ich organizacją. Podejmuje także wiele tematów, poczynając od nowego sposobu wykorzystania przestrzeni zabytkowych, poprzez przeciążenia obiektów historycznych wynikające z organizacji na ich terenie megaeventów, po zmiany w sposobie rozumienia i postrzegania miejsc dziedzictwa. Dokument porusza także kwestię wyzwań, które megaeventy stawiają przed samorządem lokalnym.*

*Decydenci mogą korzystać z rekomendacji zawartych w Karcie na każdym etapie podejmowanych działań: podczas rozwijania koncepcji masowych imprez kulturalnych, przy tworzeniu wniosków o tytuł Stolicy lub Miasta Kultury, planowaniu megaeventu oraz długofalowego efektu bądź spuścizny projektu. Ponadto dokument może się okazać użyteczny podczas organizacji innych dużych wydarzeń o charakterze kulturalnym, festiwali oraz megaeventów sportowych – wszystkich, które wchodzi w interakcję z dziedzictwem materialnym i niematerialnym miast.*

*Karta zawiera trzynaście głównych zasad, ujętych w cztery główne tematy: „Kontekst ma znaczenie”, „Planowanie spuścizny”, „Zarządzanie inkluzywne” oraz „Społeczności i tożsamości”. Towarzyszą im szczegółowe wskazówki oraz rekomendacje, których adresatami są decydenci, organizatorzy wydarzeń, podmioty odpowiedzialne za ochronę i zarządzanie dziedzictwem kulturowym oraz lokalne społeczności. Rozdział Karty zatytułowany „Podstawowe pojęcia” zawiera krótkie definicje najważniejszych terminów pojawiających się w dokumencie.*

*Z kolei część zatytułowana „Migawki” prezentuje konkretne przykłady realizacji trzynastu zasad zdefiniowanych w Karcie. Przykłady udanego zastosowania tych zasad oraz krytyczna analiza innych przypadków są wskazówkami dla decydentów i organizatorów wydarzeń dotyczącymi dobrych praktyk, najbardziej palących problemów związanych z organizacją megaeventów oraz niewykorzystanych możliwości.*

*Ustalenia poczynione w dokumencie będą wiążące tak długo, jak długo miasta dziedzictwa będą organizować megaeventy – i to pomimo wielu trudności, które mogą się pojawić. Karta bierze pod uwagę kwestie dystansu społecznego oraz strategii cyfrowych, które mogą odegrać istotną rolę w planowaniu wydarzeń w popandemicznej rzeczywistości, nie przekreślając jednocześnie potencjalnych korzyści dla dziedzictwa kulturowego oraz lokalnych społeczności.*

# O PROJEKCIE HOMEE

*Karta jest wynikiem projektu badawczego HOMEE – Heritage Opportunities/Threats with Mega-Events in Europe. Została skonsultowana przez kilkudziesięciu ekspertów, praktyków oraz decydentów.*

*Karta* to efekt wieloletnich badań dotyczących organizacji megaeventów w Europie i stanowi wynik pracy różnorodnej grupy naukowców, ekspertów oraz interesariuszy. Projekt badawczy HOMEE (HOMEE – Heritage Opportunities/Threats with Mega-Events in Europe) został sfinansowany ze środków europejskich w ramach programu „JPICH Heritage in Changing Environments”. W skład zespołu badawczego weszli naukowcy reprezentujący różne dyscypliny i ośrodki akademickie: Politechnikę Mediolańską, Uniwersytet w Hull, Neapolis University Pafos oraz Międzynarodowe Centrum Kultury, zajmujący się takimi zagadnieniami, jak planowanie przestrzenne, ochrona dziedzictwa kulturowego czy zarządzanie kulturą. Powstała w wyniku ich współpracy *Karta megaeventów w miastach dziedzictwa* opiera się na pogłębionym i retrospektywnym studium pięciu zrealizowanych megaeventów oraz na synchronicznym badaniu cyklu życia jednego megaeventu. Ustalenia w obrębie prowadzonych przez zespół HOMEE badań zostały pozytywnie ocenione przez decydentów, lokalne władze i organizatorów wydarzeń. Zostały także uznane za pomocne dla różnorodnych podmiotów starających się o organizację megaeventu, planujących i goszczących tego typu wydarzenia w miejscach zabytkowych i tych o szczególnym znaczeniu historycznym. Charakter oraz liczba instytucji, które wyraziły zainteresowanie *Kartą*, a także udzieliły jej wsparcia wskazuje na powszechną akceptację dla zawartych w niej treści: ustaleń, wniosków oraz zaproponowanych kategorii. Tym samym dokument będzie służyć miejskim decydentom w podejmowaniu działań na rzecz ochrony dziedzictwa przy jednoczesnym wykorzystaniu megaeventów na potrzeby długofalowego rozwoju miast.

# WSTĘP



W 2017 roku w ramach Inicjatywy Wspólnego Planowania „Dziedzictwo kulturowe a zmiana globalna” (Joint Programming Initiative Cultural Heritage and Global Change – JPICH) ogłoszono przyjęcie wniosków do konkursu „Heritage in Changing Environments” na dofinansowanie międzynarodowych projektów badawczych w zakresie rozwoju badań nad dziedzictwem w zmieniających się środowiskach. Jego podstawowym zadaniem było wsparcie badań, które zmaksymalizują zakres swojego oddziaływania poprzez promocję współpracy i wymiany z decydentami politycznymi, a także sektorem prywatnym oraz szeroko rozumianym sektorem dziedzictwa. Z radością ogłaszamy rezultat tej współpracy, podjętej w ramach projektu HOMEE: *Kartę megaeventów w miastach dziedzictwa*, która dziś staje się dostępna dla szerokiego grona odbiorców.

W zaproszeniu do składania wniosków inicjatorzy konkursu „Heritage in Changing Environments” podkreślali, że dziedzictwo kulturowe stoi w obliczu szybkich i głębokich zmian materialnych, demograficznych, społecznych, środowiskowych, gospodarczych, politycznych i kulturowych. Ta sama teza pojawiła się także w nowej agendzie Inicjatywy Wspólnego Planowania *Dziedzictwo kulturowe a zmiana globalna* ogłoszonej w 2020 roku („Strategic Research and Innovation Agenda 2020”). Znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak zrównoważone zarządzanie oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego mogą odpowiedzieć na te wyzwania, było i nadal pozostaje głównym zadaniem stojącym przed badaczami i badaczami dziedzictwa. Niemniej nauka nie może działać w izolacji i potrzebuje wymiany wiedzy z aktorami spoza środowiska akademickiego – w tym z osobami pracującymi w obszarze dziedzictwa oraz różnymi grupami społecznymi. *Karta* stanowi swoistą wytyczną dla decydentów, organizatorów wydarzeń oraz sektora dziedzictwa, dostarczając im zbiór rekomendacji, które mają pomóc w planowaniu, przygotowaniu i realizacji dużych wydarzeń i megaeventów w miastach dziedzictwa.

Zasobne w wyjątkowe dziedzictwo kulturowe europejskie miasta są wyjątkowymi miejscami, w których ambicje i długolub krótkoterminowe plany wspomnianych wyżej aktorów czasem są zbieżne, a czasem pozostają ze sobą w konflikcie. Europa, podobnie jak promujący dialog i przełomowy w swoim obszarze działań projekt HOMEE, powinna uruchomić liczne podmioty zainteresowane problemami dziedzictwa, aby w efekcie stać się światowym liderem w badaniach nad dziedzictwem kulturowym oraz innowacyjnością. A wszystko po to, by lepiej zrozumieć naszą przeszłość i budować lepszą przyszłość.

**Pascal Liévaux**

Przewodniczący Inicjatywy Wspólnego Planowania „Dziedzictwo kulturowe a zmiana globalna”





# WSPARCIE



W imieniu Europa Nostra – Europejskiego Głosu Społeczeństwa Obywatelskiego zaangażowanego w Dziedzictwo Kulturowe – z przyjemnością wyrażam swoją aprobatę dla *Karty megaeventów w miastach dziedzictwa*. W moim przekonaniu otwiera ona nowe możliwości i stanowi inspirację dla licznych decydentów działających na rzecz właściwej ochrony i zarządzania bogatym materialnym oraz niematerialnym dziedzictwem Europy. *Karta* czytelnie formułuje zasady i rekomendacje w zakresie prawidłowego planowania megaeventów, tj. takiego, które nie stanowi zagrożenia dla dziedzictwa, a jednocześnie aktywnie angażuje wielu interesariuszy oraz społeczność lokalną w celu zmaksymalizowania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla zrównoważonego rozwoju i dobrostanu obywateli. Szeroko zakrojone i zintegrowane podejście zaproponowane w *Karcie* sprawia, że staje się ona narzędziem służącym zarówno zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyce kulturowej, jak i innowacyjnej polityce w zakresie dziedzictwa praktykowanej w miastach, które decydują się na realizowanie w nich megaeventów.

## Sneška Quaedvlieg Mihailović

Sekretarz Generalna Europa Nostra



Jako Prezydent Organizacji Miast Światowego Dziedzictwa (OWHC) wyrażam poparcie dla *Karty megaeventów w miastach dziedzictwa*. Jestem przekonany, że zasady i zalecenia zawarte w *Karcie* pomogą miastom wprowadzić strategiczne myślenie o dużych wydarzeniach organizowanych w historycznych przestrzeniach, z uwzględnieniem wszystkich szans i zagrożeń, jakie ze sobą niosą. Niech będzie to korzystne zarówno dla mieszkańców, jak i dla dziedzictwa. Zachęcam władarzy miast do zainteresowania *Kartą* i korzystania z niej, do przyjęcia jej długoterminowej perspektywy i zintegrowanego podejścia do planowania.

## Jacek Majchrowski

Przewodniczący Organizacji Miast Światowego Dziedzictwa

OWHC

Prezydent Miasta Krakowa



Kraków



*Karta* zawiera jasne zasady i zalecenia dotyczące złożonego zadania, jakim jest decydowanie o organizacji megaeventu, planowanie samego wydarzenia i jego realizacja – działań, którym powinno towarzyszyć zachowanie priorytetowej roli i znaczenia kultury oraz dziedzictwa. Wspomniane zasady i zalecenia są ważne i mogą się okazać przydatne dla wielu miast i samorządów. Lekcje, których udziela nam *Karta*, a także jej część zatytułowana „Migawki” mają w mojej ocenie dużą wartość, gdyż przekazują istotną wiedzę dotyczącą polityki miejskiej. Ponadto opierają się na rzeczywistych doświadczeniach i pokazują korzyści dla miast, które dostrzegają i aktywnie wspierają różne formy dziedzictwa. Tym samym *Karta* zasługuje na uważną lekturę w miastach na całym świecie.

## Jordi Pascual

Koordynator Sekretariatu Komitetu Kultury – Stowarzyszenia Zjednoczone Miasta oraz Samorzady Lokalne (UCLG)



Jako burmistrz Mediolanu z przyjemnością wyrażam swoje poparcie dla *Karty megaeventów w miastach dziedzictwa*. Dokument jest wynikiem projektu badawczego realizowanego we współpracy z instytucjami publicznymi, takimi jak miasto Mediolan, a także innymi ważnymi organizacjami międzynarodowymi. Zasady i zalecenia przedstawione w *Karcie* opierają się na wnioskach wyciągniętych przez organizatorów takich wydarzeń, jak wystawa światowa Expo 2015 (Mediolan) czy Europejska Stolica Kultury 2019 (Matera). Dokument dostarcza decydentom konkretnych wskazówek dotyczących ochrony i promocji dziedzictwa. Ponadto postrzegam go jako istotne źródło informacji dla wielu mediolańskich podmiotów i interesariuszy zaangażowanych w przygotowanie Zimowych Igrzysk Olimpijskich Mediolan–Cortina 2026, a także miast, które w najbliższej przyszłości będą ubiegać się o organizację megaeventu, planować samo wydarzenie oraz nim zarządzać.

## Giuseppe Sala

Burmistrz Mediolanu



Comune di Milano



Spis treści

KLUCZOWE ZASADY

→ 10

PLANOWANIE SPUŚCIZNY

12

14

ZARZĄDZANIE INKLUZYWNE

16

18

SPOŁECZNOŚCI I TOŻSAMOŚCI

PODSTAWOWE POJĘCIA


→ 20


MIGAWKI


→ 22-59


 <b>HULL</b> → 24	 <b>PAFOS</b> → 26	 <b>GENUA</b> → 28	 <b>MATERA-BAZYLIKATA</b> → 30
	 <b>GENUA</b> → 34	 <b>WROCLAW</b> → 36	 <b>MEDIOLAN</b> → 38
 <b>WROCLAW</b> → 42	 <b>PAFOS</b> → 46	 <b>MATERA-BAZYLIKATA</b> → 48	
	 <b>WROCLAW</b> → 52	 <b>MEDIOLAN</b> → 54	 <b>PAFOS</b> → 56

## KONTEKST MA ZNACZENIE


 Starając się o organizację megaeventu, zadbaj o to, by wniosek aplikacyjny uwzględniał specyfikę i kontekst właściwe dla danego miasta.


 Tylko odpowiednio dopasowane rozmiar i treść wydarzenia mogą się przyczynić do zrównoważonego rozwoju miasta.


 Zainicjowanie megaeventu stanowi wyjątkową okazję do nadania kształtu określonym wizjom politycznym oraz do wypracowania konsensusu.

 Jeśli to możliwe, wykorzystaj istniejące obiekty lub zaplanuj ich adaptację albo interwencje uwzględniające specyficzny kontekst miejsca.


## ZARZĄDZANIE INKLUZYWNE


 Wspieraj podejście oparte na zintegrowanym planowaniu, które łączy strategie dotyczące różnych obszarów, w tym kultury oraz dziedzictwa.


 Włącz ekspertów dziedzictwa kulturowego w proces tworzenia, planowania oraz generowania długofalowego efektu danego wydarzenia.


 Zaangażuj lokalne społeczności, uważaj jednak, aby nie przecenić ani nie umniejszyć ich sprawczości i mocy decyzyjnej.


## SPOŁECZNOŚCI I TOŻSAMOŚCI

 Zaplanuj megaevent, uwzględniając długofalową strategią oraz wizję przestrzennego rozwoju miasta.

 Myślenie o długofalowym efekcie i spuściznie megaeventu powinno stanowić immanentną część cyklu życia projektu, począwszy od fazy koncepcyjnej/aplikacyjnej.

 Zaplanuj wydarzenia w różnych lokalizacjach, aby uniknąć zdeptania oraz nadmiernej eksploatacji zabytkowych miejsc.

 Wykorzystaj megaeventy do zapoznania się z utraconymi, kłopotliwymi bądź nowymi narracjami w obszarze dziedzictwa.

 Spróbuj przewidzieć wyzwania związane z nadmierną eksploatacją dziedzictwa kulturowego przez megaeventy.

 Nie ignoruj istotnych kwestii związanych z lokalnym dziedzictwem i staraj się minimalizować konflikty społeczne i polityczne.

## PLANOWANIE SPUŚCIZNY

## KONTEKST MA ZNACZENIE



**Starając się o organizację megaeventu, decydenci i władarze miast historycznych powinni wziąć pod uwagę specyfikę i kontekst właściwe dla danego miasta: ich potencjał, rozmiar, dynamikę społeczno-gospodarczą, infrastrukturę, dostępność oraz dziedzictwo kulturowe.**

Międzynarodowe agencje, a także krajowe i lokalne podmioty powinny docenić możliwości, jakie daje dziedzictwo, i przy okazji bieżących wyzwań oraz przyszłych projektów identyfikować je jako ważne czynniki wpływające na starania o organizację i planowanie megaeventów.

Decydenci miejscy oraz interesariusze powinni wspólnie i jawnie określić, o jakie megaeventy o charakterze kulturalnym lub sportowym miasto powinno się ubiegać. Jako priorytetowe powinni potraktować te wydarzenia, które najlepiej współgrają z lokalnym kontekstem oraz stanowią wyraz aspiracji miasta i jego mieszkańców.

Podejście inkluzywne, czyli takie, które obejmuje różnego typu dziedzictwa oraz ich narracje, jest najlepszym gwarantem, że planowany megaevent zrealizuje wiele stawianych przed nim celów, w tym ekonomiczne, społeczne oraz środowiskowe.

Megaevent może stanowić okazję do przemyślenia roli obszarów i krajobrazów zmarginalizowanych i peryferyjnych w przestrzeniach miejskich, podmiejskich oraz wiejskich; jest także zachętą do wytworzenia nowych sieci powiązań pomiędzy miejscami, ludźmi oraz ich działaniami.

Strategia dotycząca starań o organizację i planowanie megaeventu powinna obejmować niewykorzystane przestrzenie o znaczeniu historycznym bądź zabytkowym lub te, które, choć nie mają oficjalnego statusu dziedzictwa, zasługują na rozpoznanie i ochronę. Takie miejsca mogą się przyczynić do poprawy życia kulturalnego miasta i poszerzyć jego możliwości gospodarcze.



**Rozmiar i treść megaeventu powinny być prawidłowo oszacowane, by mogły mieć istotny wkład w rozwój miasta i jego długoterminową politykę dotyczącą dziedzictwa.**

Podmioty aktywne w mieście i regionie powinny skutecznie informować o wartościach związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym oraz o roli, jaką może odegrać, jeśli zostanie uwzględnione w procesie planowania megaeventu. Nie powinny skupiać się wyłącznie na krótkoterminowych celach ekonomicznych, lecz jasno artykułować długoterminowe korzyści.

Promocja uczestnictwa cyfrowego poszerza grono odbiorców i stanowi część współtworzenia kultury. Jednocześnie organizatorzy muszą uważać, aby wydarzenia odbywające się w domenie cyfrowej nie utraciły znaczenia i autentyczności właściwych dla miejsc dziedzictwa.



EVENT DATE  
01/05/2021



**Megaeventy mogą stanowić okazję do nadania kształtu określonym wizjom politycznym oraz do wypracowania konsensusu przy jednoczesnym wygenerowaniu niezbędnych środków finansowych służących poprawie stanu dziedzictwa kulturowego.**

Zwyczajowo megaeventy stanowią impuls dla wielu inwestycji. Mogą nie tylko być skutecznym narzędziem służącym pozyskaniu funduszy, lecz także wzbudzić zainteresowanie prywatnych inwestorów instytucjami i osobami działającymi w obszarze dziedzictwa kulturowego.

Wykorzystanie megaeventu w celu wzmocnienia lokalnej turystyki i działalności kulturalnej wymaga strategii, która antycypuje i łagodzi negatywne skutki potencjalnego overturyzmu, gentryfikacji bądź zmniejszenia liczebności turystów. Planowanie megaeventu musi uwzględnić zachowanie równowagi między różnorodnymi rodzajami działalności gospodarczej w mieście.

Włączenie dziedzictwa materialnego i niematerialnego do megaeventów wzmacnia wizerunek miasta, sposób jego postrzegania, a także poszanowanie dla tworzących go kultur.

Jasna i zdecydowana wizja dotycząca polityki kulturalnej miasta oraz wykorzystanie przeznaczonych do tego narzędzi cyfrowych mogą pomóc mieszkańcom i odwiedzającym lepiej zrozumieć i docenić lokalne dziedzictwo kulturowe. To z kolei prowadzi do zwiększenia świadomości na temat dziedzictwa, a także większego zaangażowania lokalnych podmiotów.



**Wykorzystanie lub adaptacja istniejącej infrastruktury oraz działania interwencyjne biorące pod uwagę specyficzny kontekst miejsca mogą osiągnąć wymierne korzyści dzięki sensownemu wykorzystaniu zachowanych przestrzeni historycznych.**

Decydenci, władarze miast oraz organizatorzy wydarzeń powinni dokonać przeglądu istniejącej infrastruktury miejskiej (budynków, obiektów tymczasowych, przestrzeni wykorzystywanej na działalność kulturalną), która potencjalnie może być użyta na potrzeby organizacji megaeventu. Zabiegom tym powinna towarzyszyć refleksja nad znaczeniem tej infrastruktury w kontekście dziedzictwa kulturowego, lokalnych i regionalnych powiązań i pełnionych funkcji.

Planowanie megaeventu i towarzyszących działań powinno być organicznie powiązane z rozwojem miejskiego i regionalnego krajobrazu w celu zminimalizowania potencjalnych napięć i konfliktów z podmiotami odpowiedzialnymi za kształtowanie polityki i ochronę dziedzictwa kulturowego.

Decydenci powinni w różnym stopniu rozważyć wykorzystanie przestrzeni historycznych znajdujących się na świeżym powietrzu (m.in. otwartych przestrzeni publicznych, parków itd.), które mogą się stać miejscem organizacji licznych wydarzeń i aktywności, a tym samym uaktywnić się na potrzeby lokalnych społeczności.



## PLANOWANIE SPUŚCIZNY



**Ponieważ megaeventy przyspieszają i wzmacniają procesy rozwoju miasta, planowanie takich wydarzeń należy powiązać z długofalową strategią oraz wizją przestrzennego rozwoju miasta – w celu jak najlepszego wykorzystania długofalowych korzyści płynących z megaeventu.**

Działania podejmowane w ramach organizacji megaeventu powinny stanowić część długofalowej strategii oraz wizji przestrzennego rozwoju miasta. Pomoże to uniknąć negatywnego wpływu organizacji megaeventu na obszary zabytkowe (na przykład wybudowania przeskalowanych obiektów czy niewłaściwej infrastruktury) oraz zapobiec pojawieniu się w mieście szkodliwych trendów politycznych, przestrzennych czy społeczno-gospodarczych.

Planując wydarzenie, miasto będące gospodarzem megaeventu powinno skorzystać z podejścia wielo- lub transskalarnego, tj. takiego, które wzmacnia materialne i niematerialne związki z całym regionem poprzez uruchomienie ponadlokalnych sieci charakterystycznych dla megaeventów.

Wszelkie plany powinny wziąć pod uwagę krótko- i długoterminowy wpływ megaeventu na środowisko naturalne i krajobraz lokalny. Tym samym planowanie musi uwzględniać takie czynniki, jak zachowanie zrównoważonego rozwoju czy zminimalizowanie niepożądanych skutków mogących wpłynąć na krajobraz miejski lub dziedzictwo naturalne.



**Planowanie megaeventu powinno być ukierunkowane na myślenie o jego długofalowym efekcie i spuściznie już od fazy koncepcyjnej/przygotowania wniosku. Ponadto planowanie powinno uwzględniać uzgodnione i przemyślane podejście do kultury, dziedzictwa i tożsamości miejskiej.**

Planowanie megaeventu powinno być nastawione na myślenie o długofalowym efekcie i spuściznie wydarzenia – nie tylko „twardej” spuściznie (dotyczącej przestrzeni miejskiej i infrastruktury), lecz także „miękkiej” (program wydarzenia, podjęte działania). Planowanie powinno uwzględniać kontynuację działań również po zakończeniu wydarzenia w celu długoterminowego utrzymania osiągniętych efektów.

Decydenci i organizatorzy wydarzenia nie powinni w sposób instrumentalny wykorzystywać rygorystycznego harmonogramu organizacji megaeventu w celu ominięcia przepisów dotyczących użytkowania gruntów lub pominięcia decydentów zajmujących się dziedzictwem, zwłaszcza w odniesieniu do obszarów i zasobów historycznych.

EVENT DATE  
01/05/2021



Podmioty odpowiedzialne za planowanie megaeventów oraz decydenci w obszarze dziedzictwa kulturowego powinni wypracować model współpracy i partnerstwa, którego zasadniczym celem będzie osiągnięcie politycznego konsensusu oraz wytworzenie synergii. To z kolei umożliwi przełamanie impasu, przyspieszenie procesu decyzyjnego oraz zorganizowanie wydarzenia zgodnie z planowanym harmonogramem.

Organizatorzy powinni przeznaczyć część budżetu megaeventu na wypracowanie odpowiednich narzędzi służących planowaniu i działaniom o charakterze ochronnym i konserwatorskim.



**Zaplanowanie megaeventu w różnych lokalizacjach pomaga uniknąć zatłoczenia w określonych przestrzeniach miejskich oraz przeciwdziałać nadmiernej eksploatacji miejsc zabytkowych, a w konsekwencji także ich festiwalizacji.**

Organizacja wydarzeń w różnych częściach miasta stwarza okazję do liczniejszego uczestnictwa w nich mieszkańców, buduje poczucie dumy z istnienia określonych miejsc dziedzictwa, a ponadto stwarza nowe szanse i możliwości. Takie podejście uniemożliwia odradzanie się lub generowanie nowych nierówności między centrami miast a ich peryferiami.

Dużym wydarzeniom sportowym lub innym powinny towarzyszyć mniejsze i odbywające się w tym samym czasie wydarzenia o charakterze kulturalnym (na przykład Olimpiada Kulturalna). Działania takie przedłużają życie wydarzenia w perspektywie czasowej i przestrzennej.

Poszerzenie ram czasowych megaeventu oraz poprawa dostępności do mniej popularnych przestrzeni kulturalnych pomagają zapobiec utowarowieniu dziedzictwa oraz disneylandyzacji miejsc zabytkowych, chroniąc tym samym ich autentyczność oraz umożliwiając utrzymanie dystansu społecznego (jeśli jest on wymagany).

Wykorzystanie platform i technologii cyfrowych powinno zachęcać do organizacji wydarzeń mieszanych (tj. odbywających się zdalnie i tradycyjnie) w przestrzeniach zabytkowych. Wydarzenia takie przyciągają nowych odbiorców i zapewniają dystans społeczny (jeśli jest on wymagany), nie ograniczając jednocześnie partycypacji w kulturze i nie wpływając negatywnie na stosunek do dziedzictwa.

Przestrzenie znajdujące się na wolnym powietrzu, parki oraz obszary wiejskie pozwalają na większą elastyczność w planowaniu wydarzenia. Łatwiej też dopasowują się do zróżnicowanych ilościowo grup odbiorców.

## ZARZĄDZANIE INKLUZYWNE



**Kulturalne megaeventy mogą wesprzeć podejście opierające się na zintegrowanym planowaniu, które we wspólnej wizji łączy strategię dotyczące różnych obszarów, w tym kultury, dziedzictwa materialnego i niematerialnego, rozwoju, polityk miejskich.**

Zintegrowana wizja dotycząca realizacji megaeventu, która łączy kwestie dziedzictwa z innymi celami politycznymi w długofalowym procesie rozwoju miasta, zwiększa poparcie dla działań i wszelkiego typu interwencji związanych z organizacją megaeventu.

Decydenci powinni dostrzec wartość i potencjalny wkład dziedzictwa niematerialnego, a tym samym uwzględnić go w procesie planowania wydarzenia i ustanowić przedmiotem polityki miasta.

Organizatorzy megaeventu oraz decydenci miejscy są odpowiedzialni za to, by planowanie i implementacja wydarzenia odbyły się w sposób, który wzmacnia budowę lokalnego potencjału i zwiększa udział społeczeństwa w realizowanych działaniach.

Planowanie megaeventu powinno uwzględniać alternatywne scenariusze rozwoju i realizacji projektu oraz wykorzystania domeny cyfrowej, tak by stosownie zareagować na potencjalne kryzysy społeczno-gospodarcze oraz polityczne, nagłe wypadki związane ze zdrowiem lub środowiskiem naturalnym, a także inne wypadki losowe.

Po zakończeniu wydarzenia nowo utworzone sieci, które składały się z różnych podmiotów i pomagały w implementacji megaeventu w miastach dziedzictwa, nie powinny ulec rozwiązaniu, lecz powinny kontynuować współpracę w celu utrzymania wypracowanego potencjału międzyinstytucjonalnego.



**Aby zapewnić promocję dziedzictwa materialnego i niematerialnego, eksperci w zakresie dziedzictwa kulturowego powinni zostać włączeni w proces aplikowania o organizację megaeventu, planowania oraz tworzenia jego długoterminowego efektu. Powinni też ocenić, czy wyznaczone cele zostają osiągnięte.**

Organizatorzy megaeventów oraz decydenci miejscy powinni skorzystać z wiedzy oraz wartości instytucji dziedzictwa, organizacji społecznych oraz pozarządowych, które mogą stanowić wkład do planowanego wydarzenia. Tego typu doświadczenie i wiedza ekspercka powinny być wykorzystywane na każdym etapie projektu.

Przejście od fazy aplikacyjnej do planowania megaeventu stanowi kluczowy moment we współpracy i włączeniu miast (władarzy, instytucji miejskich, osób odpowiedzialnych za kształtowanie polityki wobec dziedzictwa) do realizowanego projektu. Takie kroki prowadzą do przeciwdziałania potencjalnym konfliktom i gwarantują strategiczną współpracę w przyszłości.

EVENT DATE

01/05/2021



Megaeventy stanowią platformę współpracy dla różnych podmiotów. Są okazją do wypracowania nowych mechanizmów zarządzania, które lepiej sobie radzą z pojawiającymi się wyzwaniami i pracą pod presją morderczych terminów. Nowe sieci współpracy mogą pozytywnie wpłynąć na proces decyzyjny dotyczący dziedzictwa zarówno w trakcie, jak i po zakończeniu projektu. Tym samym współpraca powinna mieć charakter długofalowy i być uwzględniona w planowaniu spuścizny wydarzenia.

Ewaluacja megaeventu powinna uwzględniać konkretne cele wyznaczone dla dziedzictwa. Organizatorzy muszą ocenić wpływ wydarzenia na obiekty zabytkowe, sposób ich ochrony, świadomość społeczną dotyczącą dziedzictwa oraz uczestnictwo w nim, a także zdolności i umiejętności lokalnych podmiotów działających w obszarze dziedzictwa kulturowego



**Zaangażowanie lokalnych społeczności na każdym etapie organizacji wydarzenia (przed wydarzeniem, w trakcie i po jego zakończeniu) jest kluczowe. Organizatorzy megaeventu powinni uważać, by nie przeceniać ani nie umniejszać posiadanej przez te społeczności sprawczości i mocy decyzyjnej.**

Organizatorzy megaeventu powinni unikać nierównego podejścia – czyli takiego, które najpierw angażuje szeroką grupę interesariuszy, a potem rezygnuje z podejścia partycypacyjnego. Zakres uczestnictwa lokalnych społeczności powinien być na bieżąco kształtowany i modulowany – zarówno w trakcie, jak i po zakończeniu megaeventu.

Decydenci miejscy oraz organizatorzy megaeventów, którzy korzystają z podejścia partycypacyjnego, powinni angażować wszelkie grupy społeczne, wiekowe i etniczne/narodowe. Pozwala to uniknąć konfliktów i skorzystać z różnego rodzaju wkładów do projektu – w tym tego bezpośrednio dotyczącego dziedzictwa kulturowego.

Organizatorzy megaeventów powinni przygotować mapę potrzeb określonych przez lokalne społeczności i być gotowi do dzielenia się z nimi informacjami zwrotnymi podczas całego procesu. Angażowanie podmiotów, które mają różne sposoby działania, różne agendy oraz zainteresowania, umożliwia ograniczenie potencjalnych konfliktów. Prowadzi także do budowania kompromisu oraz przejrzystości działań na etapie planowania oraz implementacji wydarzenia.



## SPOŁECZNOŚCI I TOŻSAMOŚCI



### Kulturalne megaeventy mogą pomóc w zapoznaniu się z utraconymi, kłopotliwymi bądź nowymi narracjami w obszarze dziedzictwa, a także we wzmocnieniu poczucia tożsamości grupowej oraz zróżnicowaniu sposobów poszanowania dziedzictwa.

Działania inkluzywne, które zwiększają zaangażowanie lokalnych społeczności, mogą prowadzić do wypracowania nowych sposobów rozumienia dziedzictwa postrzeganego nie tyle jako zabytki lub wielowiekowe tradycje, ile jako wszelkiego rodzaju środowiska i konteksty, mniej znane tradycje i stłumione narracje.

Poznanie dziedzictwa za pomocą kultury i sztuki przy jednoczesnym wykorzystaniu nowych i innowacyjnych sposobów zachęca lokalne społeczności do docenienia i bezpośredniego kontaktu z dziedzictwem kulturowym.

Promocja dziedzictwa towarzysząca organizacji megaeventu powinna unikać uproszczeń i stereotypów tworzonych wyłącznie na potrzeby ruchu turystycznego. Rozpowszechniane narracje powinny podkreślać różnorodność kultur, tradycji i wspólnot, a tym samym zachęcać lokalne i regionalne społeczności do różnorodnych interpretacji dziedzictwa.

Zróżnicowanie profilu odbiorcy na mieszkańców oraz turystów, a także dywersyfikacja w zakresie ich spodziewanego uczestnictwa/zaangażowania w wydarzeniu może pomóc zmobilizować różnych odbiorców i zapewnić taką ofertę kulturalną, która będzie się cieszyć zainteresowaniem wszystkich grup docelowych.



### Przewidywanie wyzwań i trudności związanych ze zwiększonym wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego jest kluczem do zagwarantowania sukcesu wydarzenia i długoterminowej ochrony dziedzictwa.

Przygotowanie i przeprowadzenie badań na temat lokalnego dziedzictwa i miejsc o istotnym znaczeniu historycznym jest niezbędne. Wyniki badań mogą się przyczynić do zmniejszenia szkód wyrządzonych dziedzictwu materialnemu i niematerialnemu, w tym negatywnego wpływu na kwestię jego autentyczności.

Tego typu opracowania mogą też odgrywać istotną rolę w ułatwieniu procesu decyzyjnego.

Regularna ochrona i nadzór nad miejskim dziedzictwem muszą być kwestią priorytetową. Prowadzone działania nie mogą być realizowane wyłącznie na potrzeby megaeventu ani być ukierunkowane jedynie na atrakcje turystyczne; powinny za to wspierać długoterminowy dobrobyt społeczno-ekonomiczny oraz efektywność i rentowność kultury.

Polityka dotycząca dziedzictwa kulturowego oraz programy towarzyszące organizacji megaeventów powinny uwzględniać nowoczesne i współczesne miejsca oraz obiekty, które mogłyby zostać pominięte, uznane za bezwartościowe, a w konsekwencji utracone dla przyszłych pokoleń.

Wykorzystując dziedzictwo kulturowe i naturalne w sposób zrównoważony, megaeventy mogą angażować lokalne społeczności i edukować je w zakresie jego wartości i ochrony.



EVENT DATE  
01/05/2021



### Poruszanie istotnych kwestii związanych z lokalnym dziedzictwem może istotnie uzupełnić plany i projekty dotyczące megaeventu, a także zminimalizować konflikty społeczne i polityczne.

Poprawa infrastruktury dziedzictwa kulturowego oraz jego dostępności może podnieść wartość określonych miejsc. Niewykorzystane dotąd lub zapomniane miejsca oraz obiekty, a także obszary zwykle omijane przez turystów mogą zyskać nowe funkcje i sposoby użytkowania. Takie działania nie powinny jednak wiązać się z zagrożeniem poczucia przynależności poszczególnych grup społecznych.

Lokalni, krajowi oraz międzynarodowi artyści i organizacje kulturalne o takim charakterze mogą odgrywać istotną rolę w wywołaniu zmian w przestrzeni publicznej, pamięci zbiorowej oraz lokalnych tożsamościach, które mają służyć stworzeniu miasta bardziej przyjaznego do życia. Mogą także wzmocnić poczucie dumy z określonego miejsca poprzez zaproponowanie nowych ram dla lokalnego dziedzictwa oraz/lub przesunięcie istniejących granic pomiędzy kulturą a działaniami dotyczącymi dziedzictwa.

Jeden z rozdziałów długoterminowych strategii dotyczących dziedzictwa, wypracowanych na okoliczność realizacji megaeventu, powinien uwzględniać kwestie związane z zarządzaniem ryzykiem, zwłaszcza potencjalnie sprzeczne i skonfliktowane ze sobą narracje, upolitycznienie kulturowych narracji oraz tożsamości miast i dzielnic, wykluczenie określonych grup społecznych, zagadnienia dotyczące autentyczności.

Uznanie, że w odniesieniu do zasobów dziedzictwa kulturowego istnieje wiele wspólnych wartości, umożliwia budowanie różnorodnych i zarazem inkluzywnych koalicji oraz projektów, które przekraczają ustalone tożsamości i granice narodowe.

Poszerzenie obszaru zainteresowań w ramach megaeventu o społeczności lokalne i regionalne może wzmocnić ich zaangażowanie w wydarzenie i chęć wolontariatu, potencjalnie ograniczając obciążenie miejsc dziedzictwa, jednocześnie utrzymując endogeniczny popyt na wydarzenie, nawet w sytuacjach kryzysowych, które ograniczają międzynarodowy dostęp i mobilność.





*Celem niniejszego słowniczka jest wyjaśnienie pojęć używanych w Karcie oraz rozdziale zatytułowanym „Migawki”. Jego zadaniem nie jest natomiast zaproponowanie całościowych i wyczerpujących definicji zjawisk. Pojęcia zostały ujęte w sześć grup tematycznych i uproszczone na potrzeby szerokiego grona odbiorców. Opierają się one na badaniach literaturowych przeprowadzonych przez zespół badawczy projektu HOMEE.*

🔗 [https://mck.krakow.pl/images/upload/HOMEE\\_lit\\_review\\_www.pdf](https://mck.krakow.pl/images/upload/HOMEE_lit_review_www.pdf)

## DZIEDZICTWO

### Dziedzictwo materialne

Dziedzictwo materialne oznacza zasób wytworzonych, podlegających ochronie oraz przekazywanych w transferze międzypokoleniowym obiektów i przedmiotów materialnych, które społeczeństwo uznaje za istotne i wartościowe. Dziedzictwo takie obejmuje zarówno obiekty ruchome, jak i nieruchome dziedzictwo architektoniczne, a nawet znajdujące się pod wodą wraki statków oraz ruiny.

### Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne związane jest nie tyle z przedmiotami martwymi, ile z ludźmi. Obejmuje ono m.in. tradycje ustne, działania performatywne, folklor, rzemiosło, jak również wiedzę i praktyki dotyczące środowiska naturalnego oraz wszechświata.

### Historyczny krajobraz miejski

Zalecenia UNESCO z 2011 roku określają, że historyczne obszary miejskie są przedmiotem dynamicznych procesów o charakterze gospodarczym, społecznym i kulturowym, które nieustannie je przekształcają. Kategoria historycznego krajobrazu miejskiego odnosi się do wszystkich elementów, które kształtują wizerunek miasta oraz

jego szerszy kontekst, m.in. topografię, geomorfologię, zabudowę historyczną oraz współczesne budownictwo, otwarte przestrzenie miejskie, sposoby użytkowania gruntów oraz strukturę urbanistyczną. Równie istotne są praktyki i wartości społeczno-kulturowe, procesy gospodarcze oraz niematerialny wymiar dziedzictwa.

### Dziedzictwo niedocenione

Każdy element dziedzictwa materialnego lub niematerialnego, który może stanowić istotną wartość dla lokalnej społeczności, ale który nie jest przedmiotem zainteresowania oficjalnej polityki dziedzictwa – na przykład nie znajduje się na liście obiektów dziedzictwa.

### Miasta dziedzictwa

Miasta, w tym ważne organizacje i grupy miejskie, które dostrzegają obecność w przestrzeni miejskiej różnych form manifestacji dziedzictwa kulturowego, doceniają wartość płynącą z tego faktu, a także prowadzą wiele działań mających na celu ochronę, poprawę stanu oraz promocję miejskiego dziedzictwa kulturowego.

### Autentyczność

Zwyczajowo autentyczność odnosi się do stanu pierwotnego lub dostrzegalnych cech i właściwości dziedzictwa materialnego, które określa m.in. rodzaj wykorzystanych materiałów, projekt, konfiguracja, wykonanie. Autentyczność może się także odnosić do sposobów wiązania ze sobą wydarzeń i programów kulturalnych z lokalnymi wartościami, symbolami i znaczeniami, historią oraz kulturą.

### Dziedzictwo kłopotliwe

Te cechy oraz elementy dziedzictwa kulturowego, które mogą wywoływać sprzeciw, odrzucenie lub wykluczenie z dominującego dyskursu dziedzictwa. Dziedzictwo kłopotliwe może się odnosić do sposobów przedstawiania bolesnej przeszłości lub przywoływania wydarzeń z przeszłości, które nie zostały przepracowane przez społeczeństwo (bądź jego grupy) i z którego współczesnymi implikacjami/wartościami nie może się ono pogodzić. Dziedzictwo kłopotliwe może także dotyczyć rozbieżności między narracjami i wartościami przypisywanymi danemu obiektowi dziedzictwa, miejscu lub pamięci różnych grup społecznych oraz tego, jak przeszłość bywa przedstawiana w sferze publicznej.

## MEGAEVENT

### Kulturalny megaevent

Programy, w ramach których miasto realizuje program stolicy/miasta kultury, a także inne duże wydarzenia kulturalne, realizowane w dłuższym okresie (zazwyczaj do dwunastu miesięcy). Megaeventy zwykle odbywają się w różnych częściach miasta i wykorzystują zarówno przestrzenie oraz obiekty już istniejące, jak i te nowo powstałe.

### Sportowy megaevent

Ważne wydarzenie sportowe charakteryzujące się krótkim okresem realizacji (kilka tygodni), ale wymagające istotnych inwestycji w miejską infrastrukturę i obiekty budowlane. W przypadku sportowego megaeventu wydarzenie zazwyczaj odbywa się w kilku określonych miejscach, ale nie obejmuje obszaru całego miasta.

### Małe wydarzenia kulturalne

Wydarzenia charakteryzujące się zróżnicowaną wielkością i okresem realizacji, które odbywają się w istniejących przestrzeniach i obiektach miejskich.

## PLANOWANIE MIEJSKIE I REGIONALNE

### Regulacje dotyczące użytkowania gruntów

W wielu krajach główne narzędzie nowoczesnej urbanistyki miejskiej, które określa obszary, strefy lub konkretne cele w odniesieniu do środowiska fizycznego (na przykład kompleksy historyczne o określonych cechach) i które stwierdza, czy dana działalność przekształceniowa lub rozwojowa jest dopuszczalna. Rozporządzenia dotyczące użytkowania gruntów określają ponadto sposób egzekwowania prawa, jak również sankcje lub innego rodzaju konsekwencje wynikające z ich nieprzestrzegania.

### Planowanie przestrzenne

Procesy, które zazwyczaj są inicjowane przez sektor publiczny i które przybierają formę planów oraz polityki mających na celu określenie lub zmodyfikowanie miejskich, regionalnych i ponadregionalnych ustaleń dotyczących lokalizacji, organizacji i powiązań między ludźmi, działalnością społeczną i ekonomiczną, warunkami środowiskowymi itd. Spójne polityki i konsekwencja w podejmowaniu działań w obszarze infrastruktury, mieszkalnictwa czy ochrony środowiska naturalnego wspiera określoną wizję rozwoju przestrzennego.

### Planowanie strategiczne

Procesy angażujące szereg podmiotów publicznych, prywatnych i społecznych, które dążą do określenia wspólnych tematów i strategii interwencji publicznych w odniesieniu do rozwoju miasta bądź regionu.

### Podejście zorientowane terytorialnie

Orientacja planistyczna nastawiona na kompleksowe zrozumienie i docenienie lokalnych właściwości społeczno-gospodarczych oraz kulturowych. Podejście zorientowane terytorialnie w różnym stopniu rozpoznaje liczne i dynamiczne współzależności między projektami/działaniami a ich różnymi kontekstami. Zgodnie z tym podejściem z biegiem czasu lokalna wiedza oraz umiejętności społeczne stają się z jednej strony częścią, a z drugiej beneficjentami procesów decyzyjnych i rozwojowych.

### Overturyzm

Szkodliwe/niekorzystne skutki nadmiernej koncentracji turystów dla określonego miejsca, jego cech fizycznych, ekonomicznych i społeczno-kulturowych, jak również jakości życia w danym miejscu oraz komfortu odwiedzających je osób.

### Disneylandyzacja

Właściwe dla studiów miejskich wykorzystanie modelu disneyowskiego parku rozrywki do opisu zarządzania i kształtowania miasta. Zastosowanie tego modelu promuje wartości utożsamiane z sektorem rozrywki, konsumeryzmem, spektaklem, narracyjnością oraz eskapizmem. Wskazuje na przekształcenie i sprowadzenie złożonego kontekstu miejskiego do uproszczonego, wyidealizowanego, wyczyszczonego, drobniogłowo kontrolowanego i łatwego do przyswojenia miejsca.

### Festiwalizacja

Wykorzystanie festiwalu i wydarzeń kulturalnych jako instrumentów strategicznych polityki miejskiej w celu rewitalizacji obszarów miejskich, promocji miasta oraz kreowania jego marki.

### Zrównoważony turystyka

Podejście do turystyki rozumiane jako praktyka promująca długoterminowy i tym samym opłacalny rozwój określonego obszaru poprzez zachowanie równowagi między zadowoleniem turystów, ochroną zasobów naturalnych, lokalnych kultur i tradycji, a także wsparcie udzielone lokalnym społecznościom i gospodarce.

## PRAKTYKI PARTYCYPACYJNE

### Budowanie konsensusu

Głównie bierna forma udziału społecznego polegająca na przedstawianiu lokalnej społeczności określonej polityki lub programów działań. Podmiotami przedstawiającymi są decydenci lub organizatorzy wydarzeń, którzy tym samym negocjują poparcie lokalnej społeczności dla określonej polityki/programów.

### Wolontariat

Członkowie społeczeństwa, którzy pomagają w realizacji pewnych działań (na przykład wydarzenia kulturalnego) i którzy poświęcają tym działaniom swój czas i pracę, nie otrzymując wynagrodzenia i traktując swoją aktywność jako pracę na rzecz społeczności lokalnej.

### Zaangażowanie

Uczestnictwo w wydarzeniach i działaniach kulturalnych obejmujące także aktywne zaangażowanie w te ostatnie (na przykład współtworzenie projektów artystycznych).

### Uczestnictwo w wydarzeniu

Uczestnictwo w wydarzeniach i działaniach kulturalnych w charakterze obserwatora, niewymagające jakiegokolwiek zaangażowania w kształtowanie treści wydarzenia/programu. Uczestnictwo powinno być jasno oddzielone od innych form i działań partycypacyjnych.

## PODMIOTY

### Organizatorzy megaeventów

Organizacje (na przykład agencje publiczne, komitety, fundacje), których zadaniem jest przygotowanie oraz planowanie treści wydarzenia poprzez uczestnictwo w procedurze aplikacyjnej, a także na wszystkich etapach związanych z planowaniem i implementacją wydarzenia.

### Decydenci

Organizacje społeczne oraz instytucje, które podejmują decyzję oraz implementują istotne rozwiązania w określonych obszarach polityki publicznej (na przykład ochronie dziedzictwa, rozwoju infrastruktury, regulacji w zakresie użytkowania gruntów, rewitalizacji przestrzeni miejskiej).

### Podmioty odpowiedzialne za politykę wobec dziedzictwa

Instytucje publiczne, prywatne, organizacje pożytku publicznego, jak również grupy skupiające mieszkańców miast, które rozpoznają, cenią i chronią dziedzictwo materialne i niematerialne.



# KONTEKST MA ZNACZENIE







Starając się o organizację megaeventu, decydenci i władze miast historycznych powinni wziąć pod uwagę specyfikę i kontekst właściwe dla danego miasta: ich potencjał, rozmiar, dynamikę społeczno-gospodarczą, infrastrukturę, dostępność oraz dziedzictwo kulturowe.

*Od momentu podjęcia decyzji o starcie w konkursie na Brytyjskie Miasto Kultury 2017 orędownicy starań o przyznanie miastu Hull tego tytułu zdecydowali, że będą unikać oczywistych interpretacji historycznych i prezentować nowe opowieści o historii miasta, wykorzystując alternatywne przestrzenie dziedzictwa. Zaproponowane podejście przedstawiało dziedzictwo miasta w innowacyjny sposób i wyróżniało się na tle tradycyjnych obchodów celebrujących miejsca oraz ich przeszłość.*

*Ze względu jednak na istniejącą infrastrukturę i dostępność, warunki, zasięg i wpływ wydarzenia ograniczyły się do skali regionalnej.*

Chociaż w Wielkiej Brytanii miasto Hull nie budziło pozytywnych skojarzeń, a większość mieszkańców Zjednoczonego Królestwa postrzegała je jako zaniedbane i upadające przemysłowe miasto portowe, morska historia Hull i rola ważnego portu, jaką odgrywało w historii, uznane zostały za jego atuty. Od momentu podjęcia decyzji o starcie w konkursie na Brytyjskie Miasto Kultury 2017 (UK City of Culture 2017) jego orędownicy zobaczyli w wydarzeniu okazję, by „miasto wyłoniło się z mroków”. Według nich miasto „potrzebowało” tytułu Brytyjskiego Miasta Kultury. Hull 2017 sp. z o.o. (spółka Miasta Kultury) zdecydowała nie podążać utartymi szlakami (jak np. tradycyjne ujęcia tematyki dziedzictwa i skonwencjonalizowane sposoby ich reprezentacji). W zamian dokonano przepisania różnych „dziedzictw” mia-

sta, wykorzystując w tym celu niekonwencjonalne i nowatorskie formuły i praktyki. Na przykład program teatralny został skonstruowany w taki sposób, aby za jego pomocą opowiedzieć bogatą i różnorodną historię miasta w najbardziej zajmujący sposób. Spektakularny pokaz świateł zatytułowany *Made in Hull*, który zainaugurował obchody Brytyjskiego Miasta Kultury 2017, także mocno akcentował dziedzictwo miasta poprzez odwołania do morskiej historii Hull – historii, która w przeszłości była niedoceniana. Poza tym miasto postanowiło skupić się na alternatywnych reprezentacjach dziedzictwa – nie na lokalnych bohaterach, sukcesach gospodarczych i wielowiekowych tropach, lecz na narracjach radykalnych pisarzy, artystów, muzyków oraz buntowników.

2017

**Zespół odpowiedzialny za przygotowanie wniosku o nadanie Hull tytułu Brytyjskiego Miasta Kultury 2017 przekonał jury konkursu, budując sugestywną narrację o „mieście wyłaniającym się z mroków”, które „potrzebuje” tego wydarzenia.**



**Pokaz świateł „Made in Hull”**

Źródło: Richard Croft, 2017. <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>

Program Brytyjskie Miasto Kultury 2017 opierał się na wykorzystaniu dziedzictwa miasta i jego przestrzeni industrialnych, mających pełnić funkcję scen teatralnych, na których dzieje miasta zostaną odegrane na nowo i tym samym odtworzone („miasto jako miejsce wydarzeń”). Współczesna działalność przemysłowa wprowadzona została do historycznych przestrzeni publicznych, a przedstawienia teatralne zainscenizowane w historycznych sceneriach. Na przykład instalacja *Blade* składała się z 75-metrowego wirnika turbiny wiatrowej wyprodukowanego w Hull, który został umieszczony na głównym placu miasta. Z kolei przedstawienie zatytułowane *Flood*, analizujące hipotetyczny przyszły świat charakteryzujący się znacznie wyższym poziomem morza, częściowo rozgrywało się w dokach Hull. Tym samym wydarzenie to ujawniło nowe zasoby i przestrzenie, które w powszechnym odbiorze nie były uznawane za „dziedzictwo”. Efektem takiego podejścia było wpisanie na listę dziedzictwa nowych obiektów, w tym nowoczesnej infrastruktury, takiej jak most Humber Bridge otwarty w 1981 roku oraz zaporę przeciwpowodziową wzniesioną na rzece Hull w 1980 roku.

Podczas gdy miasto poprawiło część swojej infrastruktury i przestrzeni miejskich na potrzeby wydarzenia (także w trakcie jego trwania), wiele lokalnych i zasadniczych wyzwań o charakterze strukturalnym pozostało częściowo nierozwiązanych. Hull nadal pozostaje w swoistej izolacji ze względu na położenie geograficzne oraz słabe połączenia drogowe i kolejowe. Chociaż wydarzenie miało

	Publiczność Hull	Publiczność ogółem
Działania prezentujące historię/dziedzictwo Hull bazujące na sztuce sprawiają, że ta historia/dziedzictwo stają się bardziej interesujące	92,1%	91,3%
Działania prezentujące historię/dziedzictwo Hull bazujące na sztuce sprawiają, że tę historię/to dziedzictwo łatwiej zrozumieć	90,8%	91,4%

**Postrzegana skuteczność działań bazujących na sztuce, służących prezentacji dziedzictwa i historii Hull.**

Źródło: Culture, Place and Policy Institute (2018). *Cultural Transformations: The Impacts of Hull UK City of Culture 2017. Preliminary Outcomes Evaluation*. March 2018. Hull: University of Hull; Hull 2017 Audience Data Dashboard.

pozytywny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy miasta, czynniki krajowe i regionalne (takie jak ogólnokrajowy kryzys handlu detalicznego lub stosunkowo wysoka liczba osób o niskich kwalifikacjach zawodowych w populacji miasta) uniemożliwiły dostrzeżenie realnych efektów „odrodzenia” miasta w wyniku działalności społeczności lokalnej. Trudności te sprawiły, że nie udało się osiągnąć długofalowych i znaczących efektów całego przedsięwzięcia. Choć na poziomie ogólnokrajowym udało się wypromować nowy wizerunek miasta, skutki sięgnięcia po tytuł Brytyjskiego Miasta Kultury odczuwalne były wyłącznie na poziomie regionalnym.



ESSEN

**Regionalna i przestrzenna wizja Essen w ramach Europejskiej Stolicy Kultury Zagłębie Ruhry 2010**

Innym przykładem miasta, które zidentyfikowało i dopasowało przygotowywane wydarzenie do własnego i dystyngowanego dziedzictwa kulturowego, jest Essen i jego działania podjęte w ramach Europejskiej Stolicy Kultury Zagłębie Ruhry 2010. Przedsięwzięcie to było jednym z pierwszych, w którym zaproponowano regionalne podejście do organizacji ESK, co pozwoliło na wykorzystanie pełnego potencjału muzeów, teatrów i ośrodków kultury rozproszonych na obszarze całego regionu. Przede wszystkim wykorzystano i promowano park krajobrazowy wzdłuż rzeki Emscher oraz obiekty industrialne rozsiane w całym Zagłębiu Ruhry. Prezentowano w ten sposób bogate dziedzictwo przemysłowe regionu, któremu nadano nowe cele i funkcje. Kompleks Zollverein wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO stał się ikoną obchodów ESK i miejscem organizacji licznych wydarzeń, takich jak ceremonia otwarcia. Kolejnym ważnym projektem ESK była zamieniona w muzeum sztuki Wieża „U” w Dortmundzie, w której odbywały się wystawy i która stała się siedzibą organizacji kulturalnych, akademickich i naukowych, a także biur projektowych. W ten sposób wydarzenie wykorzystywało wieloletnie, bo rozpoczęte już w 1989 roku wysiłki lokalnych podmiotów, by odzyskać i promować dziedzictwo przemysłowe regionu zamiast tworzyć nową tożsamość dziedzictwa kulturowego od podstaw.





## PAFOS

Rozmiar i treść megaeventu powinny być prawidłowo oszacowane, by mogły mieć istotny wpływ na rozwój miasta i jego długoterminowej polityki wobec dziedzictwa.

*Biorąc pod uwagę niewielką skalę miasta, wniosek Pafos o przyznanie tytułu Europejskiej Stolicy Kultury 2017 miał na celu jak najlepsze wykorzystanie pojemnego charakteru wydarzenia i dopasowanie formatu ESK do konkretnego kontekstu miejskiego i atutów Pafos. Takie podejście podkreślało lokalne dziedzictwo miasta i wiązało kwestie rozwoju Pafos z wyzwaniami o charakterze społecznym, kulturalnym i środowiskowym.*



W dekadach następujących po podziale Cypru miasto Pafos rozciągało się wzdłuż wybrzeża, realizując model turystyki wykorzystującej walory klimatu i środowiska przyrodniczego (tzw. turystyka słońca i morza). Historyczne centrum miasta uległo degradacji: jego mieszkańcy zostali wysiedleni z przyczyn politycznych lub sami wyprowadzali się z coraz bardziej zaniedbanych obszarów miasta. Szukając bodźców do rewitalizacji tkanki miejskiej, przywrócenia spójności społecznej i zakotwiczenia rozwoju miasta w bardziej zrównoważonych praktykach i działaniach, Pafos wykorzystowało znaczenie, jakie ESK przypisuje kulturze, by za jej pomocą zintegrować naturalne, kulturalne i społeczne walory miasta, a w konsekwencji wymyślić się na nowo. Ponieważ Pafos jest niewielkim miastem, o słabej infrastrukturze kultu-

ralnej i małym zapleczu eksperckim, inicjatorzy projektu sięgnęli do lokalnej społeczności i miejscowych zasobów, by w ten sposób stworzyć plan działań uwzględniający problemy stojące przed miastem i wykorzystujący jego mocne strony. Wizja ta podkreślała rolę dziedzictwa jako obszaru, na którym odmienne grupy społeczne zamieszkujące miasto oraz ich partykularne interesy mogą się spotkać, a także jako cennego, choć niewykorzystanego zasobu rozwoju. Co więcej, przy braku długofalowego planowania praca nad wnioskiem o nadanie tytułu ESK była postrzegana również jako szansa na stworzenie wspólnej wizji rozwoju przyszłości miasta, którą można będzie realizować niezależnie od decyzji jury konkursu. Tym samym wydarzenie ESK stworzyło podwaliny dla nowej polityki rozwoju miasta



📷 *Kobiety Troi* (reż. Th. Terzopoulos), Odeon w Pafos (07-08.07.2017).  
Źródło: Chatzethomas A. (red.) (2017). *Paphos2017: A year in pictures*. Paphos: Organismos Politistike Proteuousa tes Evropes Paphos2017.

opartej na dziedzictwie i kulturze – zarówno w aspekcie przestrzennym, jak i społecznym.

Propozycja zatytułowana *Open Air Factory Pafos* została oparta na kategorii otwartości, którą określono w ramach działań partycypacyjnych angażujących wszystkie grupy społeczne zamieszkujące Pafos i koncentrujących się na kwestii różnorodności, tolerancji i integracji. Setki wolontariuszy i wolontariuszek wzięło aktywny udział w kształtowaniu wydarzeń i działań ESK. Inicjatywy podjęte w ramach ESK Pafos 2017 odbywały się na obszarze całego regionu, w centrum i na peryferiach – nie tylko po to, by zaprezentować różne miejsca i różnorodne aspekty wspólnego dziedzictwa, lecz także w tym celu, by udostępnić całe wydarzenie szerszemu gronu odbiorców. Na miejsca spotkań wybrano takie obiekty, jak średniowieczny zamek Pafos, ruiny rzymskich teatrów, kompleks archeologiczny Nea Pafos z zabytkami z okresu hellenistycznego czy starożytne grobowce królewskie. Wszystkie one gościły wydarzenia kulturalne, które dokonywały reinterpretacji lokalnych tradycji i dziedzictwa, wykorzystując współczesne motywy. Pafos zdecydowało się także na odrestaurowanie licznych zabytkowych budynków i przestrzeni publicznych, by stworzyć zintegrowaną sieć miejsc kultury. Podstawowym celem tych działań było przededefiniowanie charakteru przestrzeni publicznych Pafos i ich rewitalizacja odpowiadająca potrzebom współczesnych użytkowników tych miejsc. Miały one nie tylko być świadkami historii i nośnikami miejskiej pamięci zbiorowej, lecz także stać się bodźcem dla przyszłego rozwoju. Różnorodność wydarzeń kulturalnych, które w 2017 roku zagościły w przestrzeniach publicznych miasta Pafos, wygenerowała nowe podejście do kwestii dziedzictwa i sprawiła, że mieszkańcy Pafos na nowo zainteresowali się własną przestrzenią miejską.

Podkreślono również potencjał przestrzeni na świeżym powietrzu – zwłaszcza ich możliwość do gromadzenia tłumów, małą kosztownością i sprzyjające warunki do

przeprowadzenia na takich terenach czasowych interwencji. Jeśli chodzi o harmonogram działań, to ze względu na łagodny klimat projekty realizowane w ramach ESK Pafos 2017 zostały zaplanowane na cały rok – także po to, by mniejsza organizacja mogła nimi prawidłowo zarządzać oraz by indywidualne wydarzenia nie odbywały się w tym samym czasie, co z kolei miało przełożyć się na większe uczestnictwo publiczności. Jeśli chodzi o kwestie budżetowe, organizatorzy ESK Pafos 2017 postawili na niedrogie produkcje lokalne, które były uzupełniane przez głośnie wydarzenia międzynarodowe. Program ten wspierał regionalnych artystów w realizowanych w ramach ESK wydarzeniach. Zachęcał też do sieciowania i współpracy z innymi podmiotami oraz zdobywania wiedzy. Ponadto nacisk położono na zwiększanie uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych, pozyskiwanie przez publiczność nowych doświadczeń i przekraczanie ich oczekiwań.

📊 Przy braku dużych budynków przeznaczonych na cele kulturalne koncepcja *Open Air Factory Pafos* zakładała organizację niemal 70% projektów ESK na świeżym powietrzu oraz w przestrzeniach ogólnodostępnych.

# 70%



## LEEWARDEN

Odpowiednie dopasowanie skali wydarzeń do liczby lokalnych mieszkańców – przykład Leeuwarden 2018

Zaangażowanie i udział mieszkańców stały się warunkiem niezbędnym udanego procesu przygotowania wniosków o nadanie tytułu ESK. Jednak miasta i organizatorzy wydarzeń często mają trudności z utrzymaniem tego stanu rzeczy po zakończeniu fazy konkursowej oraz podczas faz planowania/wdrażania wydarzenia. Propozycja ESK Leeuwarden-Friesland 2018 wyróżniała się tym, że większość programu została opracowana i była realizowana przez lokalnych mieszkańców. Z 800 wydarzeń ESK Leeuwarden-Friesland 2018 aż 700 zaplanowali i zorganizowali mieszkańcy w porozumieniu z organizatorami ESK. Ponadto strategia cyfrowa ESK miała na celu zapewnienie cyfrowej przestrzeni dla całego wydarzenia, w tym utrzymanie kontaktu z organizacjami kulturalnymi w całej Europie. Podejście to znajduje odzwierciedlenie w głównym hasle ESK, tj. „Iepen Mienskip” (otwarte poczucie wspólnoty). W ten sposób wydarzenie zostało dostosowane do potrzeb, zainteresowań i wartości charakteryzujących lokalną społeczność – miało to kluczowe znaczenie dla opracowania wstępnych pomysłów na treść aplikacji o tytuł ESK i realizację nagrodzonego programu. Dzięki temu wydarzenie objęło liczne obszary i grupy społeczne, które zwyczajowo były pomijane w podobnych przedsięwzięciach.





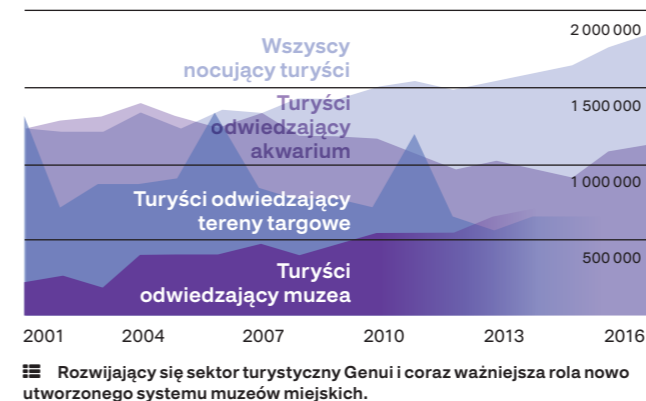
Megaeventy mogą stanowić okazję do nadania kształtu określonym wizjom politycznym oraz do wypracowania konsensusu przy jednoczesnym wygenerowaniu niezbędnych środków finansowych służących poprawie stanu dziedzictwa kulturowego.

*Przyznanie Genui tytułu Europejskiej Stolicy Kultury 2004 stało się okazją dla lokalnych i regionalnych decydentów do realizacji działań na przekór istniejącym podziałom politycznym i do opracowania długoterminowej strategii zwracającej uwagę na dziedzictwo kulturowe miasta. Strategia ta doprowadziła do zwiększenia finansowania dziedzictwa kulturowego miasta, wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz rozwoju turystyki.*

Genua postanowiła wykorzystać tytuł ESK 2004 do rozwiązania problemów gospodarczych miasta i promocji dziedzictwa kulturowego starówki jako nowego wizerunku miasta. Konferencja Strategiczna z 1999 roku stworzyła wspólną wizję rozwoju miasta i zaplanowała wiele projektów, które miały zostać zrealizowane w ramach ESK 2004. Inicjatywa połączyła polityków reprezentujących różne frakcje i partie polityczne. Głównymi zagadnieniami poruszonymi na konferencji były: turystyka, edukacja, rozwój, warunki mieszkaniowe oraz infrastruktura. W 1999 roku Genua nie była popularnym kierunkiem turystyki kulturowej. Mimo wszystko decydenci podjęli współpracę, by opracować strategię, która skupiała się na dziedzictwie kulturowym miasta i zapewniła potrzebne wsparcie finansowe na odrestaurowa-

nie materialnego dziedzictwa miasta oraz stworzenie nowego systemu muzeów. Operatorem ESK 2004 została Genua 2004 sp. z o.o., której struktura miała odzwierciedlać inkluzywny charakter konferencji z 1999 roku. W skład zespołu weszli przedstawiciele Urzędu Miasta, prowincji, regionu, lokalnej Izby Gospodarczej, Zarządu Portu Genua i uczelni wyższych. Zaproponowane podejście łączyło planowanie wydarzeń ESK z realizacją szerszych celów i planowaniem strategicznym, które miały wskazywać na kluczową rolę dziedzictwa miasta w poprawie wizerunku i atrakcyjności Genui.

Priorytetowym obszarem okazała się Le Strade Nuove, zwłaszcza dwie ulice, tj. Via Balbi i Via Garibaldi wraz ze znajdującymi się przy nich zabytkowymi pałacami. To ten obszar miał przyciągnąć odwiedzających i mieszkańców



do centrum miasta, pełniąc funkcję miejsca kultury na świeżym powietrzu. Miasto poprawiło jakość istniejących przestrzeni publicznych, które zostały zidentyfikowane jako istotne elementy tworzenia miasta bardziej przyjaznego do życia. Władze miasta podjęły współpracę z podmiotami prywatnymi i instytucjami, aby zrealizować kilka istotnych projektów i kontynuować renowację zniszczonych budynków znajdujących się w historycznym centrum miasta. Genua 2004 sp. z o.o. została powołana, aby określić i koordynować działania realizowane w ramach ESK 2004. Spółce postawiono dwa główne cele: 1) odzyskanie historycznego centrum miasta oraz 2) reorganizację miejskiej infrastruktury dziedzictwa. Operatorzy ESK zrealizowali głównie drugi cel: stworzyli nowy system muzealny i wygenerowali sieć powiązań między istniejącymi instytucjami. Ta ogólna strategia obejmowała zarówno działania realizowane na potrzeby szczytu G8 w 2001 roku, jak i odbywającego się trzy lata później ESK. Ostatecznie zebrano 200 milionów euro na projekty związane z dziedzictwem. Innym jasno określonym celem było przyznanie historycznemu centrum miasta statusu Miejsca Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wiele prac renowacyjnych wyraźnie koncentrowało się na kompleksie określanym mianem Palazzi dei Rolli i powiązanych przestrzeni miejskich, które miały stanowić główny atut w staraniach o nadanie tytułu Miejsca Dziedzictwa UNESCO. Działania te wykorzystywały historyczne plany przestrzennego rozwoju miasta; sięgały także do dostępnych zasobów publicznych oraz prywatnych, budując tym samym długofalową wizję rozwoju Genui, której początek miał sięgać połowy lat 90. XX wieku. Jednym ze wskaźników sukcesu takiego podejścia było wpisanie kompleksu Palazzi dei Rolli oraz Le Strade Nuove na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w 2006 roku. Znalezienie się na liście najpewniej nie byłoby możliwe, gdyby nie prace wykonane w ramach przygotowań do wydarzeń G8 i ESK 2004. Wiele pałaców, ulic i przestrzeni publicznych, które zostały odrestaurowane i udostępnione pieszym i rowerzystom w ramach szczytu G8 i ESK 2004, znalazło się na obszarze wyróżnionym przez Komitet Światowego dziedzictwa UNESCO.

Ponadto sukces podejścia, które zostało zbudowane ponad istniejącymi podziałami politycznymi, potwierdza fakt, że miasto osiągało zamierzone cele w obszarze turystyki kulturowej – i to już w 2004 roku, który okazał się rokiem kluczowym dla wzrostu liczby turystów w mieście. W porów-

naniu z liczbą odwiedzających miasto pięć lat wcześniej, w samym 2004 roku odnotowano 20-procentowy wzrost ruchu turystycznego. W kolejnych latach liczba nocujących w mieście turystów rosła w tempie, które przewyższało średnią krajową: z 586 633 odwiedzających w 2005 roku do 801 833 w 2014 roku. Wzrost ten nastąpił pomimo spadku liczby odwiedzających w dwóch atrakcjach miasta, które wcześniej przyciągały najwięcej turystów: na terenach targowych i w akwarium. Dane pokazują stały wzrost odwiedzających miejskie muzea, co wydaje się odzwierciedlać ogólny wzrost liczebności turystów spędzających w Genui przynajmniej jedną noc. Liczby te sugerują, że kultura i dziedzictwo stały się ważną atrakcją turystyczną, czyniąc z Genui cel turystyki kulturowej, zgodnie z oczekiwaniami i ambicjami decydentów.



### Brytyjskie Miasto Kultury Hull 2017 i wsparcie podmiotów zewnętrznych

Organizatorzy Brytyjskiego Miasta Kultury Hull 2017 pozyskali znaczne środki finansowe na realizację projektu zarówno od organizacji regionalnych, jak i krajowych. 13 milionów funtów przyznanych przez rząd w Londynie zostało przeznaczone na remont jednego z głównych teatrów miejskich oraz innych przestrzeni wykorzystywanych na cele artystyczne – w sumie we wszystkie miejskie obiekty kulturalne i sferę publiczną zainwestowano 48 milionów funtów. Inwestycja ta i namacalne zmiany, które dokonały się dzięki niej w mieście, spowodowały, że projekt Miasta Kultury zyskał olbrzymie wsparcie lokalne. Spółka Miasta Kultury nawiązała ponadto współpracę i otrzymała wsparcie od najważniejszych brytyjskich organizacji i instytucji zajmujących się ochroną dziedzictwa i kultury narodowej. Lokalne organizacje działające w obszarze szeroko rozumianej kultury były zachęcane do korzystania z zasobów, doświadczeń i źródeł finansowania takich podmiotów, jak National Lottery Heritage Fund czy Balet Królewski. W ten sposób budowano relacje między organizacjami działającymi w Hull a zewnętrznymi sponsorami, fundatorami i darczyńcami. Na przykład udana współpraca miasta z National Lottery Heritage Fund umożliwiła zaplanowanie, a następnie sfinansowanie projektu zatytułowanego *Hull. Miasto morskie w hrabstwie Yorkshire* – całkowita wartość projektu wyniosła 27 400 000 funtów, z czego dofinansowanie przyznane przez National Lottery Heritage Fund wyniosło aż 13 600 000 funtów. Środki te nie byłyby tak łatwe do pozyskania, gdyby nie rok 2017 i udowodnienie, że miasto jest w stanie zmierzyć się z własnym dziedzictwem w sposób twórczy i niekonwencjonalny oraz poprawić wyniki w pozyskiwaniu i sprawnym wydatkowaniu środków przyznanych przez brytyjskie instytucje finansujące.



Kingston Square, Kingston upon Hull.

Źródło: Bernard Sharp, 2017. <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>





## MATERA-BAZYLİKATA

Wykorzystanie lub adaptacja istniejącej infrastruktury, a także działania interwencyjne biorące pod uwagę specyficzny kontekst miejsca mogą osiągnąć wymierne korzyści dzięki sensownemu wykorzystaniu zachowanych przestrzeni historycznych.

*Projekt Europejskiej Stolicy Kultury Matera-Bazylikata 2019 koncentrował się na ponownym wykorzystaniu i adaptacji istniejącej infrastruktury miejskiej, w tym różnych przestrzeni dziedzictwa, centrum miasta oraz jego obrzeży. Pozytywna reakcja mieszkańców na odnowione miejsca, które zostały przeznaczone na cele kulturalne, sugeruje, że korzyści płynące z ponownego wykorzystania istniejących i rozpoznanych przez mieszkańców materialnych zasobów miasta są dwójakie: po pierwsze, nie ma konieczności „uczłowieczania” przestrzeni, w których odbywają się megawydarzenia; po drugie, unika się politycznych i biurokratycznych wyzwań związanych z realizacją tego typu przedsięwzięcia.*

Matera, najstarsza nieprzerwanie zamieszkała osada w Europie, charakteryzuje się złożonym i wielowarstwowym historycznym krajobrazem miejskim. W zakresie transformacji lokalnej infrastruktury kulturalnej ESK Matera-Bazylikata 2019 skupiła się głównie na ponownym wykorzystaniu istniejących obiektów i przestrzeni historycznych, m.in. Complesso del Casale, Cava del Sole, Zamek Tramontano czy Auditorium w Palazzo del Sedile. Program renowacji dotyczył przede wszystkim obszaru Cava del Sole, obejmującego kamieniołomy tufu wulkanicznego znajdujące się na obrzeżach miasta – projekt ten został zainicjowany, zanim Matera zdecydowała się ubiegać o tytuł ESK. Kompleks Cava del Sole, który od końca XX wieku był wykorzystywany do celów kultural-

nych, uległ przekształceniu w mieszczący 3 tysiące widzów teatr plenerowy, który miał służyć organizacji masowych koncertów i imprez kulturalnych. Na kompleks składała się także tzw. szklarnia oraz zadaszona sala widowiskowo-konferencyjna mieszcząca 600 widzów. Władze centralne wsparły projekt renowacji obszaru kwotą 4 870 000 euro, a cała inwestycja została ukończona w siedem miesięcy. Oprócz wielu wydarzeń organizowanych w ciągu całego roku ESK 2019 odnowiony kompleks Cava del Sole był miejscem inauguracji ESK Matera-Bazylikata 2019 w styczniu 2019 roku. Impreza rozpoczęła się w teatrze na świeżym powietrzu, potem rozproszyła się i przeniosła do innych obszarów miasta, a jej kulminacja nastąpiła w centrum Matero. Entuzjastyczna reakcja opinii publicznej na kom-



📷 Przedstawienie *Who cares? Ecologia del dialogo*, Zamek Tramontano w Materze.

Źródło: Zachary M. Jones, 2019.

pleks Cava del Sole pokazuje, że ponowne wykorzystanie istniejących w mieście zasobów jest lepsze niż budowanie nowych obiektów i przestrzeni kulturalnych. Nowe obiekty mogą wymagać „przyswojenia” przez lokalną społeczność, a ich „uczłowieczanie” i „zawłaszczanie” przez mieszkańców może być procesem długotrwałym. Zjawisko to jest jeszcze bardziej widoczne w sposobie, w jaki publiczność czerpała z innych obiektów kulturalnych stworzonych przez ponowne wykorzystanie istniejących zasobów (m.in. Casa Cava, przestrzenie podziemne). Ich renowacja i „odzyskanie” przez mieszkańców sprawiły, że dawniej niewykorzystany Complesso del Casale stał się obiektem użyteczności publicznej w historycznym centrum miasta.

Skupienie się na ponownym wykorzystaniu istniejących przestrzeni w celu wzmocnienia miejskiej infrastruktury kulturalnej było odpowiedzią na brak w Materze niezbędnych obiektów pełniących funkcje kulturalne, takich jak duży teatr w centrum miasta. Był to także wyraz świadomości organizatorów, że jakkolwiek interwencja w historyczne centrum miasta może być kontrowersyjna politycznie i wiązać się z licznymi trudnościami biurokratycznymi. W przeciwieństwie do wielu innych megaeventów organizowanych we Włoszech rząd centralny nie wprowadził żadnych ustępstw ani przyspieszonych procedur w związku z obchodami ESK 2019. W rezultacie

wiele przedsięwzięć, których realizację zaplanowano na okres czterech lat pomiędzy wygraną w konkursie o tytuł ESK 2019 a samymi obchodami, nie zostało zrealizowanych – głównie z powodu czasochłonnych procedur wymaganych przez włoskie prawo. Tym samym finałowy program wydarzenia musiał być realizowany w innych niż zamierzono przestrzeniach. Wyjątek stanowił kompleks Cava del Sole, którego remont wiązał się z podpisaniem specjalnej umowy. Niemniej dwa flagowe projekty opisane we wniosku aplikacyjnym (dwie instytucje miejskie: I-DEA i Open Design School) musiały znaleźć swoje siedziby w innej dzielnicy miasta niż ta pierwotnie planowana (Sassi Caveoso). To z kolei wpłynęło na ich dostępność i niższą frekwencję odwiedzających je osób.

Organizatorzy starali się jednak dostosować do trudności związanych z realizacją niektórych remontów i projektów z obszaru infrastruktury kulturalnej w mieście (np. system teatralny z udziałem Teatro Duni), a finałowy program ESK 2019 składał się z licznych wydarzeń, odbywających się w przestrzeniach publicznych zlokalizowanych na obszarze całego miasta. Choć strategia ponownego wykorzystania lub dostosowywania istniejących obiektów do nowych celów jest podejściem od dawna praktykowanym przy realizacji kulturalnych megaeventów, była ona także z powodzeniem stosowana przy realizacji megaeventów sportowych.



## VALLETTA

### Ponowne wykorzystanie miejsc dziedzictwa – przykład ESK Valletta 2018

Wiele miast-gospodarzy ESK przyjęło podobne jak Matera podejście do wykorzystania istniejących na ich terenie przestrzeni i obiektów oraz zmiany ich przeznaczenia na działalność kulturalną. W ramach finansowanego przez Unię Europejską projektu HerO Valletta odrestaurowała liczne budynki historyczne i przestrzenie miejskie, które następnie zostały wykorzystane przy okazji obchodów ESK 2018. Wiele działań dotyczyło obiektów znajdujących się w historycznym centrum miasta – na przykład stara rzeźnia została przekształcona w pracownię artystyczne, a gruntownej przebudowie poddano XVI-wieczny pałac mieszczący narodowe muzeum sztuki MUZA. Wśród innych zrewitalizowanych obszarów znalazła się Strait Street, będąca kulturalnym sercem miasta. Odrestaurowano także obszar dawnej bramy miejskiej: w okolicy wzniesiono nowe budynki i wielofunkcyjny plac widowiskowy witający turystów wchodzących w mury starego miasta. Zainicjowana w ramach ESK działalność kulturalna prowadzona była w istniejących, acz wcześniej niewykorzystanych przestrzeniach dobrze zintegrowanych z otoczeniem. Po zakończeniu ESK stały się one cennym uzupełnieniem istniejącej oferty kulturalnej miasta, której adresatami byli nie tylko turyści, lecz także mieszkańcy Valletty.



# PLANOWANIE SPUŚCIZNY







**Ponieważ megaeventy przyspieszają i wzmacniają procesy rozwoju miasta, planowanie takich wydarzeń należy powiązać z długofalową strategią oraz wizją przestrzennego rozwoju miasta – wszystko w celu jak najlepszego wykorzystania długofalowych korzyści płynących z megaeventu.**

*W przypadku ESK Genua 2004 planowanie całej inicjatywy było organicznie powiązane z kompleksowym projektem rewitalizacji miasta opartym na wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego. Planowanie i realizacja działań w ramach ESK stały się tym samym częścią strategicznej polityki miasta, która widziała w ESK uzupełnienie dla innych projektów i planów miasta.*

Genoa – miasto nie tylko policentryczne, lecz także metropolia w kryzysie – przez długi czas było postrzegane jako pozbawione bijącego „serca”, które byłoby zdolne przyciągnąć do stolicy Ligurii turystów. Na taki stan rzeczy nie wpłynęły pojedyncze inwestycje poczynione na początku lat 90. XX wieku – np. wybudowanie nowego akwarium – gdyż w mieście brakowało szerszych wizji i planów zmiany. Konferencja Strategiczna zorganizowana w 1999 roku oraz wypracowany rok później dokument zatytułowany *Plan operacyjny dla historycznego centrum Genui* (2000) okazały się kluczowe dla planowania rozwoju miasta i ustanowiły dla niego nowe cele strategiczne. Szczególną uwagę poświęcono inicjatywie ESK, a także bogatemu i różnorodnemu – choć jednocześnie mocno zaniedbanemu – miejskiemu krajo-

brazowi historycznemu, który wymagał działań i szybkiej rewitalizacji. Miasto zaproponowało zatem długofalową strategię, która opierała się na skontaktowaniu ze sobą głównych portów komunikacyjnych miasta (np. dworców) z nabrzeżem. Ciągi komunikacyjne miały przebiegać przez zabytkową starówkę, która w ten sposób miała zostać zrewitalizowana, a w historycznej tkance miasta miały się pojawić nowe centra kultury.

Plan Operacyjny wiązał określone projekty z odpowiednimi dokumentami planistycznymi, podmiotami uprawnionymi do realizacji i źródłami finansowania, co miało zapewnić realizację wszystkich zadań i osiągnięcie zamierzonych celów. W dokumencie wymienione zostały m.in. Plan Rozwoju Miasta Genui, Regionalny Program

Zrównoważonego Rozwoju, środki desygnowane na organizację szczytu G8, uniwersyteckie projekty inwestycyjne, programy miejskie UE (Urban I, Urban II), Fundusz Rozwoju Regionalnego oraz Fundusz Spójności (środki krajowe i regionalne), program Centri Integrati di Via, programy odbudowy obszarów miejskich i programy zrównoważonego rozwoju (PRU, PRUSST). Dzięki strategicznemu podejściu miastu udało się połączyć różne źródła finansowania i projekty na rzecz realizacji wspólnej wizji miasta. Istotnym czynnikiem było także zaangażowanie licznych podmiotów reprezentujących szczeble lokalne i regionalne oraz osiągnięcie konsensusu politycznego. Dzięki temu podejściu spotęgowano efekt poprawy historycznej tkanki miejskiej.

Genoa została wybrana na gospodarza szczytu G8 w 2000 roku – po tym, jak miasto wygrało konkurs o tytuł ESK 2004 i rozpoczęło prace nad realizacją planu przedstawionego komisji konkursowej. Na przygotowanie się do szczytu G8 Genua miała zaledwie rok. Dzięki jasno zdefiniowanej strategii miasto natychmiast rozpoczęło wdrażanie wielu projektów renowacyjnych i rewitalizacyjnych pierwotnie zaplanowanych na 2004 rok, finalizując je na długo przed pierwotnym terminem realizacji określonym w harmonogramie działań ESK. Na tym etapie odrestaurowano najbardziej godne uwagi pałace, ponieważ miasto chciało je wykorzystać na potrzeby spotkań przywódców najbogatszych państw świata – a po zakończeniu szczytu na działalność kulturalną. W ten sposób szczyt G8 w 2001 roku doskonale się wpasował w proces tworzenia ESK 2004 – udało się to jednak wyłącznie dzięki jasnej i zintegrowanej wizji oraz współpracy wielu podmiotów.



Plan przedstawiający projekty rewitalizacyjne (kolor szary) na terenie Genui, które zostały zakończone na okoliczność ESK Genua 2004.

W ramach ESK Genua 2004 zostało zainwestowanych w ponad 160 projektów z zakresu dziedzictwa.

€200<sup>M</sup>

Prace konserwatorskie i renowacyjne wykonano w najważniejszych pałacach należących do kompleksu Palazzi dei Rolli – odrestaurowano freski zdobiące fasady budynków, z których wiele nie było już widocznych. Ukończenie prac związanych z remontem ważnych przestrzeni publicznych pomogło ukazać mieszkańcom i turystom nową Genuę – tę, która została utracona w XX wieku. Był to największy projekt renowacji i rewitalizacji zabytkowej tkanki miasta w historii. W sumie ponad 160 projektów związanych z odbudową/konserwacją dziedzictwa kulturowego zostało zrealizowanych w ramach ESK 2004 i tym samym przyczyniło się do sukcesu całego wydarzenia. Zamknięcie kilku kluczowych ulic dla ruchu samochodowego ułatwiło mieszkańcom Genui i turystom poruszanie się po historycznym centrum, jednocześnie zapewniając trwałość wielu ukończonych prac renowacyjnych poprzez znaczne zmniejszenie zanieczyszczenia. Ogólnie rzecz ujmując, tak ogromne inwestycje i kompleksowe podejście do dziedzictwa miasta nie byłyby możliwe, gdyby nie inicjatywa ESK.



## MEDIOLAN

### Wyzwania związane z ponownym wykorzystaniem przestrzeni Expo 2015 w Mediolanie

Kontrprzykładem zjawiska opisanego powyżej jest Mediolan, gdzie światowa wystawa Expo 2015 nie stała się częścią szerszej wizji rozwoju miasta. Ponadto w mieście zabrakło refleksji, co zrobić po zakończeniu Expo oraz w jaki sposób wydarzenie wpłynie na tereny nieobjęte wystawą światową. Zamiast wizji organizatorzy zaproponowali model eksperymentalnego zarządzania projektem. Choć zastosowany model Expo – bezprecedensowy w braku zintegrowanego planowania – odniósł pewien sukces wizerunkowy i turystyczny, jednym z głównych wyzwań związanych ze spuścizną Expo był brak pomysłu na wykorzystanie samego miejsca wystawienniczego po zakończeniu wydarzenia. Brak wypracowanego na wczesnym etapie projektu precyzyjnego planu i strategii, które odpowiadałyby metropolitalnej skali miasta, a także nieustanne zmiany planów powodowane koniecznością dotrzymania terminów znacznie ograniczyły potencjalne korzyści związane z rozwojem urbanistycznym – i to pomimo pierwotnych inwestycji w infrastrukturę i obiekty.





## WROCLAW

Planowanie megaeventu powinno być ukierunkowane na myślenie o jego długofalowym efekcie i spuściznie, co stanowi immanentną część cyklu życia projektu, począwszy od fazy koncepcyjnej/przygotowania wniosku. Ponadto planowanie powinno uwzględniać uzgodnione i przemyślane podejście do kwestii kultury, dziedzictwa i tożsamości miejskiej.

*Od samego początku inicjatywa Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 miała stanowić impuls do długofalowego rozwoju trzech powiązanych ze sobą obszarów: zarządzania kulturą i dziedzictwem, atrakcyjności turystycznej miasta oraz spójności społecznej. Jednak zdaniem niektórych wrocławskich podmiotów działających w sferze kultury organizatorzy ESK nie byli w stanie poradzić sobie z szerokim zakresem współpracy i konsultacji, co ostatecznie doprowadziło do gwałtownego spadku ich liczby.*



W opinii niemal wszystkich zainteresowanych ESK Wrocław 2016 to długofalowa inwestycja w miasto, jego przestrzeń miejską, markę, sieć relacji i powiązań, potencjał organizacyjny i siłę gospodarczą. Z jednej strony organizatorzy stworzyli konkretny program z jasno określonymi celami, które zamierzali osiągnąć. Z drugiej zaś powołano do życia tymczasową platformę współpracy, która miała zaangażować w projekt większość zasobów kultury w mieście: instytucje miejskie, prywatne podmioty i organizacje pozarządowe. Ta dwoistość umożliwiła miastu realizację długofalowych strategicznych celów rozwojowych miasta. Ponadto okazała się doskonałym narzędziem rozwoju Wrocławia – szczególnie w obszarze partycypacji i współpracy międzysektorowej. Całym procesem kierowała jedna

wyspecjalizowana instytucja kultury (Biuro Festiwalowe Impart 2016, teraz Strefa Kultury Wrocław), która stała się miejskim operatorem strategicznym ESK – swoistym liderem w obrębie sieci organizacji i instytucji kultury oraz innych partnerów współtworzących program ESK.

Warto przyjrzeć się bliżej dwóm kwestiom. Od samego początku inicjatorzy walki o tytuł ESK zdecydowali, że ich priorytetem będzie zwiększenie ilościowe i jakościowe partycypacji w kulturze. Zaproponowana platforma partycypacji skupiła się przede wszystkim na tożsamości miejsca, lokalnych społecznościach i wyjątkowym dziedzictwie miasta, które dziś powszechnie jest uznawane za dobro wspólne. Jednak nowo powstała struktura zawierająca szeroki przekrój społeczny i zarządzana



📷 Foresight Społeczny Wrocław 2036/56. Wrocław miasto przyszłości. Jaki będzie Wrocław w 2056 roku? Co należy zmienić na lepsze?  
Źródło: Strefa Kultury Wrocław, W. Nekanda Trepka.

demokratycznie stała się platformą do wyrażania licznych indywidualnych opinii i interesów, których nie można było w pełni uwzględnić w programie ESK. Pomysłodawcy ESK Wrocław 2016 nie wzięli pod uwagę, że stosunek mieszkańców do „otwartego” zarządzania treścią ESK nie będzie miał charakteru pasywnego i że wrocławianki i wrocławianie chętnie skorzystają z nadarżającej się okazji do zaprogramowania wydarzenia, dzieląc się z władzami setkami pomysłów i uczestnicząc w setkach debat na temat tego, co i jak zrobić w ramach ESK 2016. Sytuacja ta uniemożliwiła wypracowanie spójnej i stabilnej wizji działań, które mogłyby zostać zrealizowane. Aby uniknąć katastrofy, tworzona koncepcja musiała zostać ograniczona do wybranych głównych działań, zarządzanych przez małą grupę sprawnych menedżerów i koordynatorów, skupionych bardziej na tworzeniu wydarzenia niż na utrzymywaniu platformy współpracy i rozbudowanej sieci współpracy. Stąd płynie wniosek, że immanentną częścią planowania spuścizny wydarzenia musi być strategia zarządzania oczekiwaniami interesariuszy i odbiorców wydarzenia.

Należy też podkreślić, że w przypadku Wrocławia planowanie długofalowej spuścizny wydarzenia skupiło się zarówno na „twardym” dziedzictwie (tj. licznych projektach infrastrukturalnych, takich jak renowacja i konserwacja zabytków, w tym Hali Stulecia, czy rewitalizacja przestrzeni publicznych), jak i na „zawartości” samego eventu – głównie na programie działań zrealizowanych w mieście i zaangażowaniu lokalnych społeczności. Chcąc sprawić, by wrocławianki i wrocławianie uznali wydarzenie za ich własne oraz by zapewnić długofalowe efekty i pozytywny odbiór inicjatywy, pomysłodawcy ESK Wrocław 2016 powiązali projekty infrastrukturalne z mniejszymi, czasem może nawet wykluczającymi się działaniami społecznymi.



📷 Kawiarnia „Barbara” i biura Strefy Kultury Wrocław  
Źródło: Joanna Sanetra-Szeliga, 2019.



## LIVERPOOL

### Długofalowy monitoring jako część spuścizny Europejskiej Stolicy Kultury Liverpool 2008

Planując spuściznę wydarzenia, miasto powinno zdefiniować cele i oczekiwane rezultaty megaeventu. Nieodzowną częścią planowania jest systematyczne monitorowanie wydarzenia i jego ewaluacja. Interesującym przykładem podejścia zorientowanego na spuściznę wydarzenia była ESK Liverpool 2008 i badania wykonane w ramach projektu znanego pod nazwą „Impacts 08”. Przygotowując się do realizacji wydarzenia, Rada Miasta zleciła wieloelementowe i interdyscyplinarne badania wpływu – decyzja ta była także jasnym sygnałem, że miasto poważnie podchodzi do kwestii rozwoju, który był mocno akcentowany we wniosku konkursowym, oraz że jest gotowe zmierzyć się z potencjalnymi słabościami procesu realizacji ESK. Podejście holistyczne zaproponowane w metodologii „Impacts 08” stało się wzorem dla przyszłych badań nad różnego typu wydarzeniami, których celem jest zmierzenie wszelkiego rodzaju wpływu programów rewitalizacji miast opartych na kulturze i dziedzictwie. Przygotowany dziesięć lat później raport „Impacts 18” dodatkowo potwierdził zaangażowanie miasta w utrzymanie spuścizny i ocenę długofalowych efektów wydarzenia, jakim była ESK Liverpool 2008.



📷 Główne koncepcje i tematy analizowane w ramach programów badawczych Impacts 08 i Impacts18  
Źródło: <http://iccliverpool.ac.uk/impacts18/>





## MEDIOLAN

Zaplanowanie megaeventu w różnych lokalizacjach pomaga uniknąć zatłoczenia określonych przestrzeni miejskich oraz przeciwdziałać nadmiernej eksploatacji miejsc zabytkowych, a w konsekwencji także ich festiwalizacji.

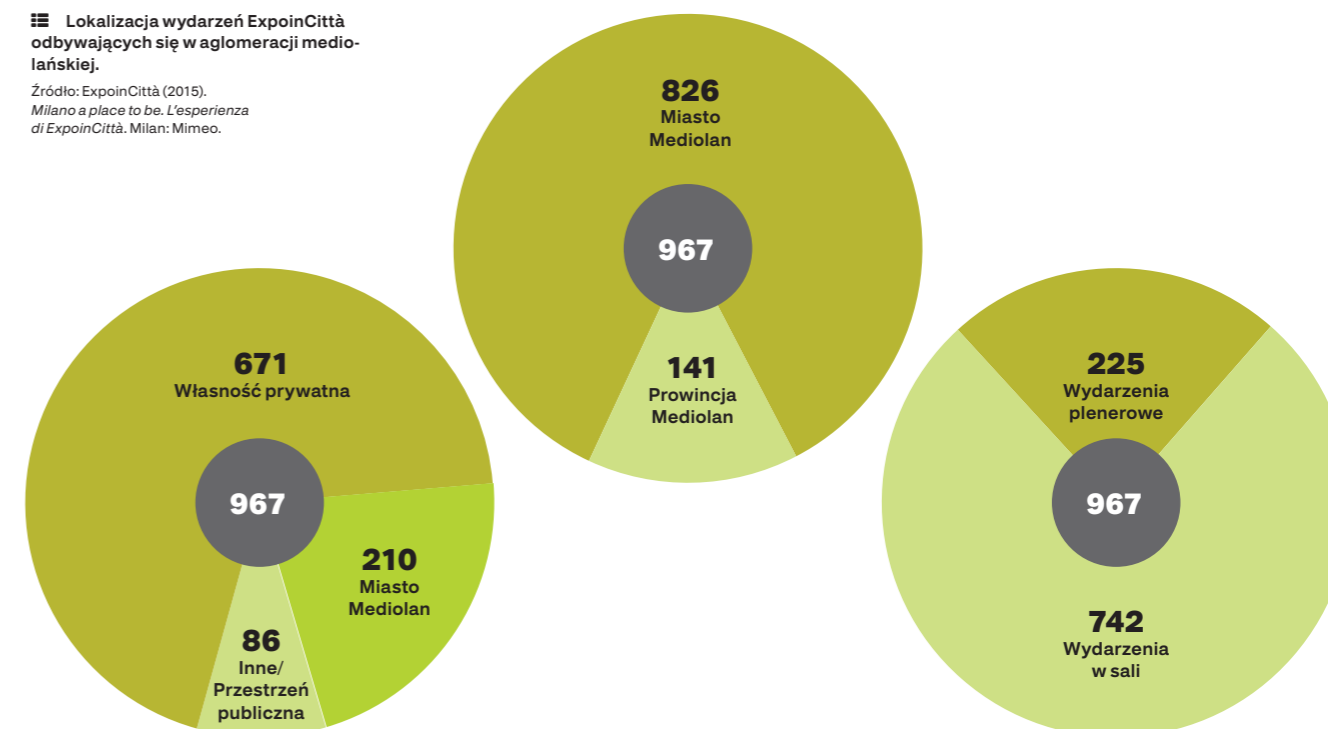
*Organizatorzy Expo 2015 w Mediolanie przygotowali wyjątkowy program wydarzeń równoległe odbywających się na terenie całego miasta i stanowiących uzupełnienie działań realizowanych na terenach wystawowych. To innowacyjne podejście umożliwiło organizację niewielkich imprez kulturalnych i rozrywkowych nie tylko w popularnych wśród turystów miejscach i obiektach, lecz także w różnorodnych przestrzeniach miejskich.*

Jeszcze zanim Mediolan został gospodarzem Expo 2015, miasto miało długą tradycję organizacji i promocji małych oraz rozproszonych na terenie całej metropolii wydarzeń kulturalnych. Przykładem może być branża modowa, która niemal w ogóle nie posiada wspólnej infrastruktury i tylko w niewielkim stopniu jest centralnie koordynowana. A mimo to zarządza i sprawnie realizuje różne masowe wydarzenia: pokazy mody, prezentacje kolekcji *haute couture*, turystykę modową i zakupową, inicjatywy w mediolańskich przestrzeniach zakupowych. Innym przykładem jest inicjatywa *Fuorisalone*, która początkowo miała stanowić opcję dla oficjalnych wydarzeń mediolańskiego Design Week. Stopniowo jednak rywalizację zastąpiła współpraca między oboma wydarzeniami, zarówno

wzmacniając tym samym atrakcyjność realizowanych działań, jak i przyczyniając się do ich międzynarodowego sukcesu. To właśnie ta tradycja zainspirowała organizatorów ExpoinCittà – programu towarzyszącego Expo 2015, na który składały się tysiące wydarzeń odbywających się w setkach nieoczywistych miejsc na terenie całej metropolii. ExpoinCittà stanowiło formułę umożliwiającą skoordynowanie i zaoferowanie wsparcia zarówno nowym, jak i już istniejącym inicjatywom o charakterze kulturalnym, gospodarczym i sportowym. Były one promowane przez licznych interesariuszy za pomocą platformy cyfrowej, której celem było zwiększenie uczestnictwa w Expo i wykorzystanie turystycznego potencjału miasta. Platforma dostarczała informacji o wystawie światowej i towarzyszą-

▣ Lokalizacja wydarzeń ExpoinCittà odbywających się w aglomeracji mediolańskiej.

Źródło: ExpoinCittà (2015).  
*Milano a place to be. L'esperienza di ExpoinCittà*. Milan: Mimeo.



cych jej wydarzeniach odbywających się w całym mieście. Służyła również jako innowacyjne narzędzie cyfrowe na potrzeby różnych interesariuszy zainteresowanych organizacją dodatkowych wydarzeń w ramach Expo 2015. Po zatwierdzeniu przez centralne organy decyzyjne (Urząd Miasta oraz Izbę Handlową) zaproponowane inicjatywy oddolne stawały się częścią wydarzeń Expo 2015, reprezentując markę ExpoinCittà.

Patronat ExpoinCittà objął w sumie 46 310 oficjalnie zarejestrowanych wydarzeń. 45% z nich odbyło się w historycznym centrum Mediolanu, wykorzystując potencjał lokalnego dziedzictwa kulturowego. Kolejne 45% wydarzeń miało miejsce poza historycznym centrum miasta; pozostałe 10% poza obszarem metropolii. Uczestnictwo w wydarzeniach towarzyszących Expo było bez wątpienia znaczące, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że spośród 967 lokalizacji określonych w 2015 roku, 296 stanowiły przestrzenie publiczne, a 671 – prywatne; 225 znajdowało się na wolnym powietrzu, a 742 przestrzenie były pomieszczeniami zamkniętymi. Do 2020 roku interaktywna platforma internetowa ExpoinCittà prezentowała ponad 1000 lokalizacji w obszarze metropolitalnym Mediolanu. To rozproszenie lokalizacji wydarzeń wydaje się szczególnie interesujące i warte krytycznej refleksji – zwłaszcza

w sytuacji, gdy centra miast takich jak Mediolan stają się coraz bardziej turystyczne, a organizatorzy wydarzeń zmuszeni są reagować na kryzys wywołany pandemią Covid-19. Niestety spadek liczby turystów w Mediolanie po 2020 roku nie pozwolił na dokładną weryfikację obecnej sytuacji w mieście.



## MATERA-BAZYLIKATA

**Matera-Bazylikata – Europejska Stolica Kultury w kruchym historycznym centrum miasta**

Chociaż istotne działania i inwestycje mające na celu modernizację lub stworzenie nowych miejsc kultury w historycznym centrum miasta nie zostały w pełni zrealizowane zgodnie z pierwotnymi założeniami projektu, większość wydarzeń w ramach ESK Matera-Bazylikata 2019 odbyła się w historycznym centrum miasta przy jednoczesnej próbie realizacji turystyki zrównoważonej. Choć kilka wydarzeń zostało zorganizowanych w dzielnicach znajdujących się poza ścisłym centrum miasta – tak aby przyciągnąć odwiedzających i mieszkańców do różnych części Matero – bez wątpienia mogły one zgromadzić znacznie więcej uczestników, gdyby były lepiej zintegrowane z resztą programu ESK. Niektórym obiektom, takim choćby jak dawne kamieniołomy, brakowało niezbędnej infrastruktury i ciągów komunikacyjnych koniecznych do zapewnienia łatwego dostępu. Koncentracja działań w centrum miasta doprowadziła do zatłoczenia i ogólnych problemów z dostępnością miejsc i wydarzeń. Miasto odpowiedziało poszerzeniem ciągu pieszego z dworca centralnego do centrum miasta. Mimo to w historycznym i niezwykle kruchym obszarze Sassi nadal zauważalne było zatłoczenie w najpopularniejszych i najbardziej rozpoznawalnych miejscach, szczególnie w okresie kulinarnych obchodów ESK 2019.

# 45%

▣ 45% z 46 310 oficjalnych wydarzeń zarejestrowanych w 2015 roku odbyło się w historycznym centrum Mediolanu.





# ZARZĄDZANIE INKLUZYWNE







## WROCŁAW

Kulturalne megaeventy mogą wesprzeć implementację podejścia opierającego się na zintegrowanym planowaniu, które w jednej wizji łączy strategię dotyczące różnych obszarów, w tym kultury, dziedzictwa materialnego i niematerialnego, rozwoju, polityk miejskich.

*W celu zwiększenia pozytywnych efektów wynikających z organizacji megaeventu w mieście wrocławski program ESK powiązał nowe wydarzenia z długofalowymi projektami w obszarze kultury i infrastruktury.*

*W ten sposób ESK posłużyło jako dodatkowy instrument w budowaniu zdolności miasta do konsolidacji różnych inicjatyw politycznych i współpracy na rzecz jednej wspólnej wizji przyszłości miasta.*



Wniosek Wrocławia o nadanie tytułu Europejskiej Stolicy Kultury był mocno osadzony w ogólnej wizji miasta i prawidłowo powiązany z wcześniej zaplanowanymi projektami. Pomimo że różne miejskie dokumenty strategiczne w większości nie akcentowały i bezpośrednio nie odwoływały się do wniosku aplikacyjnego miasta, zwycięska koncepcja ESK 2016 odzwierciedlała wiele problemów i wyzwań podnoszonych w takich dokumentach jak *Gminny program ochrony zabytków Wrocławia* (wskazujący na kwestie renowacji Hali Stulecia, Pawilonu Czterech Kopuł oraz Parku Szczytnickiego), *Strategia rozwoju turystyki dla Wrocławia 2008–2013* czy *Strategia – Wrocław w perspektywie 2020*. Po uzyskaniu tytułu ESK w 2011 roku nastąpiła znacząca zmiana

w polityce kulturalnej miasta i wiele projektów zostało podporządkowanych realizacji ESK 2016.

ESK Wrocław 2016 było wielowymiarowym wydarzeniem, obejmującym praktycznie wszystkie najważniejsze inicjatywy i projekty kulturalne w mieście. Zaowocowało poprawą promocji ww. inicjatyw i projektów, a także zwiększonym wsparciem finansowym i organizacyjnym. W wyniku powiązania ESK z szeregiem inwestycji i projektów rewitalizacyjnych z istniejącymi i nowymi działaniami oraz programami w obszarze kultury, z celami turystyki miejskiej, a także innymi politykami miejskimi, Wrocław zdołał zmienić swój wizerunek w skali lokalnej i międzynarodowej. Zamiast pozostawać odrębną inicjatywą realizowaną w różnych

częściach miasta, ESK stała się głównym punktem odniesienia dla wszystkich miejskich inicjatyw.

Dla Wrocławia megaevent w postaci ESK stał się okazją do skonsolidowania różnych działań i polityk miejskich, budowy i poprawy lokalnego potencjału, a także aktywizacji różnych aktorów (mieszkańców miasta, podmiotów publicznych i prywatnych), torując tym samym drogę do wypracowania bardziej zintegrowanego podejścia do rozwiązywania licznych wyzwań stojących przed miastem. Jednym z rezultatów organizacji ESK było zwrócenie uwagi na kwestie dziedzictwa i uczynienie z niego ważnego tematu polityki Wrocławia. Miasto uznało dziedzictwo za swój atut w kontekście rozwoju lokalnego, wpływający na spójność kulturalnych strategii

rozwoju miasta. Realizacja inicjatywy ESK we Wrocławiu udowodniła ponadto siłę prezydentów polskich miast w zakresie kreowania nowych wizji miasta. Z drugiej strony, pokazała jednak wielką siłę lokalnych organizacji pozarządowych, instytucji kultury i samych mieszkańców. Wrocławski megaevent stał się zatem okazją do zastosowania nowego modelu zarządzania polityką sektorową opartą na współpracy, silnym przywództwie i idei placemakingu – a w efekcie do wypracowania bardziej holistycznego i zintegrowanego podejścia do kreowania polityki miejskiej. Swoistą kontynuacją tego myślenia i tym samym spuścizną ESK 2016 jest nowa polityka miejska zawarta w dokumencie *Kultura – Obecna! Diagnoza potencjału kulturowego Wrocławia oraz strategia rozwoju*



Czy zgadza się Pani/Pan, że ESK przyciąga turystyki i turystów do miasta?	zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	częściowo się zgadzam/nie zgadzam się	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam	nie wiem/nie mam zdania
pozwala mieszkańcom i mieszkańcom Wrocławia oraz regionu na ciekawe spędzenie wolnego czasu	1,0%	1,5%	9,1%	24,7%	62,2%	1,6%
stanowi atrakcję, która może przyciągnąć turystów	1,1%	2,0%	8,8%	24,2%	62,3%	1,6%
wzbudza wśród mieszkanki i mieszkańców Wrocławia poczucie dumy ze swojego miasta	1,4%	1,7%	9,8%	24,2%	60,2%	2,6%
przyczynia się do rozwoju życia kulturalnego we Wrocławiu	1,6%	2,0%	10,2%	26,6%	57,5%	2,1%
upowszechnia kulturę wśród wrocławianek i wrocławian	1,8%	2,4%	11,7%	27,8%	54,0%	2,2%
jest jednym z czynników rozwoju gospodarczego Wrocławia	2,7%	4,8%	13,2%	26,4%	49,2%	3,7%

W zdecydowanej większości pozytywne odpowiedzi na pytania potwierdzają osiągnięcie przez miasto wielu z celów turystyki miejskiej zdefiniowanych w licznych dokumentach strategicznych Wrocławia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Pluta J. et al. (2017a). *Uczestnictwo w kulturze w perspektywie Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016. Raport z badań CATI z udziałem mieszkańców Wrocławia i województwa dolnośląskiego*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, Urząd Miasta Wrocławia, Biuro Festiwalowe IMPART 2016.



Weekend otwarcia ESK Wrocław 2016 – konferencja w kawiarni „Barbara”.

Źródło: Wrocław 2016, autor zdjęcia Filip Basara.



kultury w perspektywie 2020+. Została ona wypracowana w ramach wielu warsztatów i dyskusji dotyczących przyszłości miasta i kultury, przy udziale i wsparciu nie tylko mieszkańców Wrocławia, lecz także dzięki współpracy różnych komórek organizacyjnych Urzędu Miasta, instytucji kultury (m.in. Biuro Festiwalowe IMPART 2016) oraz Uniwersytetu Wrocławskiego. Dokument jest przykładem pozytywnego stosunku lokalnych decydentów do mega-wydarzenia rozumianego jako próba konsolidacji różnych podmiotów i aktywności. Pokazuje też, że powiązanie strategii z działaniami może zostać osiągnięte przy silnej determinacji politycznej. Holistyczna i podzielana przez wielu aktorów wizja megaeventu, w której wydarzenie stanowi wyłącznie pojedynczy składnik długofalowego procesu rozwoju miasta, pomaga osiągnąć konsensus dotyczący jego roli i funkcji.



Pokaz Lublina w ramach projektu Koalicja Miast.

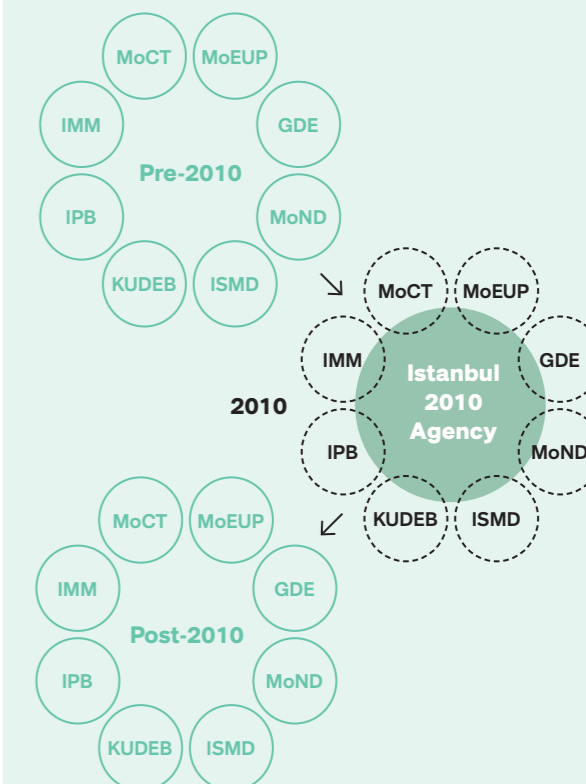
Źródło: Wrocław 2016, autor zdjęcia Beata Ratuszniak



## STAMBUŁ

### Atomizacja programu – przykład ESK Stambuł 2010

Jednym z przykładów działań, w których brakowało spójności opisanej powyżej, była inicjatywa Europejskiej Stolicy Kultury Stambuł 2016. Choć we wstępnej fazie projektu za przygotowanie wniosku odpowiedzialna była grupa organizacji pozarządowych, planowanie działań przejęła szeroka grupa decydentów – od szczebla lokalnego po centralny. Wprawdzie w ramach przygotowań do ESK miastu udało się sfinalizować kilka projektów renowacji i rewitalizacji dziedzictwa miasta, ale zostały one wyłączone z realizowanego programu i wizji obchodów. Pomimo że operator i główny organizator ESK – agencja Stambuł 2010 – stworzył warunki do nawiązania kontaktu i współpracy między różnego typu instytucjami zajmującymi się dziedzictwem (w kilku przypadkach były to działania bezprecedensowe), podejście oparte na współdziałaniu kilku interesariuszy nie przetrwało próby czasu – nie było kontynuowane po zakończeniu wydarzenia i miało niewielki wpływ na implementację strategii. Miejski plan strategiczny nie precyzował, w jaki sposób ESK mogłaby pomóc osiągnąć niektóre z priorytetowych celów miasta, a zwycięska koncepcja ESK okazała się doraźną i nieprzygotowaną formułą służącą realizacji wydarzenia i powiązanych z nim działań. Ostatecznie nie powstała wspólna wizja, która mogłaby zjednoczyć szeroki wachlarz podmiotów o różnych, czasem sprzecznych, interesach; ten czynnik osłabił pozycję i stosunek do kultury oraz dziedzictwa w mieście.



Schemat przedstawiający rolę agencji Stambuł 2010 w angażowaniu lokalnych, regionalnych i centralnych podmiotów.

Źródło: Jones, Z. M. (2018). *Synergies and frictions between mega-events and urban heritage in the European Capital of Culture program: A comparative study of Genoa 2004, Liverpool 2008 and Istanbul 2010*. Politecnico di Milano.





**Aby zapewnić promocję dziedzictwa materialnego i niematerialnego, eksperci w zakresie dziedzictwa kulturowego powinni być włączeni w proces aplikowania o organizację megaeventu, planowania oraz generowania jego długofalowego efektu. Powinni też ocenić, czy wyznaczone cele zostają osiągnięte.**

*Polityka „otwartych drzwi” zaproponowana przez inicjatorów starań Pafos o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury zaowocowała stworzeniem platformy współpracy między lokalnymi i narodowymi instytucjami, ekspertami w zakresie dziedzictwa oraz entuzjastami historii i pamięci. Synergia wynikająca z tej współpracy okazała się kluczowa dla kolejnych etapów projektu, takich jak planowanie i realizacja działań. Z kolei wcielane w ramach ESK projekty opierały się na właściwej identyfikacji potrzeb i potencjału miasta, podkreślając znaczenie i wsparcie interesariuszy i gwarantując prawidłowe wykorzystanie miejsc dziedzictwa w trakcie obchodów ESK.*

Podczas prac nad wnioskiem konkursowym o tytuł ESK Pafos obficie czerpało z wiedzy i doświadczenia specjalistów w zakresie kultury skupionych w grupach wolontariatu. Miejscowi badacze, architekci i inżynierowie odpowiedzialni byli za nakreślenie przestrzennego komponentu propozycji konkursowej zatytułowanej *Open Air Factory*. Natomiast artyści, aktywiści społeczni i działacze na rzecz ochrony środowiska przygotowali program kulturalny wydarzenia. Ponieważ organizatorzy podkreślali materialne i kulturowe dziedzictwo miasta, wskazane do realizacji projekty proponowały nowe spojrzenie na regionalne tradycje (np. mit Afrodyty, cypryjskie smoki, wielokulturową przeszłość) i były powiązane z budynkami oraz przestrzeniami publicznymi odre-

staowanymi na potrzeby ESK i charakteryzującymi się dużym znaczeniem historycznym. Wkład lokalnych i krajowych ekspertów zapewnił ochronę i zrównoważone wykorzystanie miejsc dziedzictwa w trakcie realizacji ESK – miejsc, które nie zostały sprowadzone wyłącznie do roli scenografii, ale zostały pokazane jako bogaty znaczeniowo sposób manifestowania się przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.

Wdrożenie przez Gminę Miejską Pafos komponentu przestrzennego uwarunkowane było przede wszystkim zatwierdzeniem *Zintegrowanego planu zrównoważonego rozwoju miasta na lata 2014–2020*, który z kolei bazował na wniosku konkursowym o tytuł ESK. Podobnie jak miało to miejsce w przypadku aplikacji

€34<sup>M</sup>

! Ponad 34 miliony euro z funduszy europejskich przeznaczono w okresie sześciu lat na projekty związane z dziedzictwem urbanistycznym Pafos. Większość tej kwoty, tj. 30 milionów euro, wydano na projekty, które znalazły się we wniosku aplikacyjnym „Open Air Factory”.



! Zabytkowe centrum Pafos z zaznaczonymi budynkami i przestrzeniami publicznymi odrestaurowanymi z okazji ESK Pafos 2017  
Źródło: Angeliki Sivitanidou, 2018.

konkursowej, ten miejski plan rozwoju także uruchomił, a następnie wykorzystał wiele regionalnych i miejskich zasobów, jak również wszelkiego typu narodowe agencje oraz propozycje legislacyjne. Podobnie też wiązał rozwój społeczny i ekonomiczny z koniecznością przebudowy kruchego dziedzictwa miasta. Ponieważ większość projektów dotyczyła obiektów i terenów zabytkowych, Urząd Miasta i odpowiedzialni za prace renowacyjne architekci zapewnił sprawny przepływ informacji między Wydziałem Zabytków a Wydziałem Inwestycji Publicznych. Park Archeologiczny Kato Pafos jest w tym kontekście ciekawym przypadkiem, gdyż jako jedyny projekt przeznaczony do realizacji w ramach ESK 2017 nie został jeszcze ukończony. Ze względu na specyfikę i stan techniczny obszaru początkowo realizacji projektu podjął się cypryjski Wydział Inwestycji Publicznych we współpracy z Wydziałem Zabytków. Jednak późne rozpoczęcie prac, liczne przeszkody i wynikające z nich dalsze opóźnienia w realizacji projektu spowodowały, że został on zawieszony w 2018 roku. Miasto i Gmina Pafos przejęły projekt, a jego wykonanie zleciły dwóm agencjom krajowym. Przykład ten pokazuje, że projekty realizowane na obszarach zabytkowych mogą się wiązać z pojawieniem się nieoczekiwanych okoliczności i trudności. Sygnalizuje on jednak konieczność większej staranności i poświęcenia uwagi kwestiom równowagi między zwiększeniem dostępu do przestrzeni historycznych i sposobami ich użytkowania a ochroną cennych obiektów zabytkowych. Udowadnia ponadto, że stabilna i owocna współpraca między podmiotami zajmującymi się dziedzictwem a administracją lokalną jest niezbędna do zapewnienia trwałości i żywotności osiągniętym synergiiom. Współpraca zawiązana w Pafos przy okazji organizacji ESK stworzyła warunki do transferu wiedzy i umożliwiła miastu dokończenie porzuconej inwestycji oraz zainicjowanie nowych projektów.



## MATERA-BAZYLIKATA

**Zaangażowanie ekspertów, instytucji i organizacji zajmujących się dziedzictwem w rozwój projektu ESK Matera-Bazylikata 2019**

Wielu ekspertów, a także liczne instytucje i organizacje zajmujące się dziedzictwem zaangażowały się w starania o przyznanie Materze tytułu ESK 2019 na wczesnych etapach projektu. Na przykład uznany ekspert UNESCO w dziedzinie obszarów suchych, cywilizacji islamskiej oraz zagrożonych ekosystemów, a także członek Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS), który w 1993 roku kierował udaną próbą wpisania obszaru Sassi na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, odegrał kluczową rolę w powołanym do życia Komitecie Naukowym Matera-Bazylikata 2019 – zwłaszcza w przygotowaniu wniosku konkursowego w zakresie wiedzy o środowisku naturalnym, dawnych dobrych praktykach ekologicznych i tożsamości miasta. Specjaliści z Miejskiej Komisji Zabytków Matera także byli aktywnie zaangażowani w planowanie i realizację licznych działań, w tym pozyskiwanie centralnych i regionalnych źródeł finansowania projektów w obszarze dziedzictwa. Z kolei w ramach projektu badawczego „I-DEA” udało się pozyskać materiały z dziesiątków regionalnych archiwów – zostały one wykorzystane we flagowych wystawach i projektach kulturalnych. Poza tym wiele lokalnych organizacji kulturalnych i ekspertów było mocno zaangażowanych w projekt ESK zarówno na etapie przygotowywania wniosku, jak i w fazie planowania konkretnych działań – niestety tylko część z nich włączyła się w kolejne etapy realizacji projektu.





## MATERA-BAZYLIKATA

Zaangażowanie lokalnych społeczności na każdym etapie organizacji wydarzenia (przed, w trakcie i po jego zakończeniu) jest kluczowe. Organizatorzy megaeventu powinni uważać, aby nie przeceniać ani nie umniejszać posiadanej przez te społeczności sprawczości i mocy decyzyjnej.

*Przykład Europejskiej Stolicy Kultury Matera-Bazylikata 2019 udowadnia, jak ważne jest zaangażowanie i aktywny udział lokalnych społeczności w planowanie i realizację wydarzenia. Stanowi on także dobrą ilustrację wyzwań i trudności, które mogą się pojawić, jeśli lokalni aktorzy zostaną wykluczeni z różnych etapów realizacji projektu. W przypadku Materzy zjawisko to doprowadziło do spadku poparcia mieszkańców dla całego wydarzenia.*

Już na wczesnym etapie prac nad wnioskiem konkursowym inicjatorzy ESK Matera-Bazylikata 2019 położyli duży nacisk na kwestie partycypacji społecznej, zapraszając wszystkich członków lokalnej społeczności do udziału w planowaniu i realizacji samego wydarzenia. Aby wszystkich potencjalnych interesariuszy zaangażować w równym bądź podobnym stopniu, część projektów skierowana była nawet do dzieci w wieku szkolnym, a część do turystów, których filozofia projektu zdefiniowała jako „tymczasowych obywateli” Materzy. Wyjątkowość tego podejścia dobrze charakteryzowało hasło obchodów: „otwarta przyszłość” (Open future). Celem projektu było właśnie wykreowanie takiej „otwartej przyszłości” Materzy, a sposobem osiągnięcia zamierzonego celu – połączenie bogatych zasobów otwar-

tych danych Materzy z produkcjami kulturalnymi, które często były realizowane wyłącznie w dużych metropoliach. Autorzy propozycji konkursowej definiowali „otwartość” jako „dostępność dla wszystkich”, bycie „w wolnym dostępie”, „nieograniczoność”, „nieskrępowane wyrażanie swoich myśli i uczuć”, „gotowość do podjęcia dyskusji”. W ten sposób udział lokalnych społeczności i szerokie zaangażowanie mieszkańców w projekt stały się kluczowym elementem wniosku aplikacyjnego. Podczas gdy dziedzictwo kulturowe służyło w przeszłości jako element przyciągający turystów, propozycja Materzy sugerowała wykorzystanie ESK jako sposobu wyjścia poza tradycyjne modele rozwoju miast historycznych oparte wyłącznie na turystyce i przetestowanie nowych modeli.

### 80%

programu kulturalnego musi przewidywać bezpośrednie zaangażowanie mieszkańców rozumiane jako współtworzenie i współrealizacja wydarzenia.



Wszystkie szkoły podstawowe i gimnazjalne w Materze i Bazylikacie będą bezpośrednio zaangażowane w realizację projektów kulturalnych.

Do 2017 roku 60% mieszkańców zadeklarowało chęć wzięcia udziału w ESK Matera-Bazylikata 2019 w charakterze wolontariuszy.

18%  
2014



60%  
2017



28%  
2014



60%  
2017



Proponowane zaangażowanie mieszkańców w ESK według wniosku aplikacyjnego Matera 2019.

Źródło: Matera 2019 Committee. (2014). Matera candidate city European Capital of Culture 2019 bid book.

Uczestnictwo i zaangażowanie przybierały różne formy w zależności od fazy realizacji projektu. Na etapie przygotowywania aplikacji udział lokalnych społeczności umożliwił opracowanie propozycji poszczególnych wydarzeń tworzących obchody ESK. Z kolei podczas fazy przygotowawczej mieszkańcy byli bezpośrednio zaangażowani w wiele projektów realizowanych w ramach tzw. Open Design School – pomogli na przykład zbudować system oświetlenia na potrzeby instalacji świetlnych w najważniejszych przestrzeniach miasta. Inne wydarzenia także wymagały aktywnego zaangażowania mieszkańców Materzy – jak choćby wystawienie opery *Rycerskość wieśniacza* Pietro Mascagniego w ramach projektu *Inhabiting the Opera*, który powstał we współpracy z neapolitańskim Teatro di San Carlo. W obsadzie opery znalazło się 500 mieszkańców, a w związku z tym, że przedstawienie było imprezą plenerową, każdy mógł w nim wziąć udział. Za scenę posłużyły różne przestrzenie na terenie dzielnicy Sassi, a widzowie podążyli za aktorami wzdłuż wąskich i krętych ulic miasta. Ważnym osiągnięciem ESK okazały się także projekty związane z wolontariatem.

Jednak poziom uczestnictwa różnił się na kolejnych etapach realizacji projektu: po imponującym początku nastąpił systematyczny spadek zaangażowania mieszkańców i innych aktorów w ESK. Na przykład, zdaniem niektórych, w 2019 roku gwałtownie zmniejszono bezpośredni udział organizacji kulturalnych w realizacji działań. Spowodowane tarciami politycznymi mniejsze zaangażowanie i udział lokalnych aktorów w fazie realizacji projektu sprawiły, że niektórzy artyści i organizacje kulturalne z Materzy straciły zaufanie do głównego organizatora i w roku obchodów działały tak, jak gdyby ESK w ogóle w Materze się nie odbywała.

Ogólnie rzecz ujmując, przykład Materzy pokazuje różne sposoby, w jakie miasta mogą zwiększać partycypację społeczną i zaangażowanie różnych aktorów w planowanie



Projekt *Lumen* realizowany przez Open Design School zachęcał mieszkańców miasta do wymyślenia i tworzenia instalacji świetlnych na terenie całego miasta.

Źródło: Matera2019 Instagram

i realizację wydarzeń. Zwraca on także uwagę na niebezpieczeństwa wynikające z niekonsekwencji w implementacji tego typu działań. Utrzymanie stanu równowagi na całym etapie przygotowania i realizacji megaeventu pomaga uniknąć skrajności, które z kolei mogą negatywnie wpłynąć na odbiór wydarzenia przez społeczeństwo. Kluczowy pod tym względem wydaje się moment przejścia z fazy przygotowania wniosku do fazy planowania wydarzenia – zmiany dokonane na tym etapie mogą znacząco wpłynąć na ostateczne rezultaty całego przedsięwzięcia. Niezbędne są zatem zmiany w myśleniu o fazie przygotowania wniosku i uczestnictwa w konkursie – nie może ona być traktowana jedynie jako krótkoterminowa inicjatywa skierowana na przygotowanie zwycięskiej propozycji konkursowej, lecz powinna być okazją do solidnego przemyślenia istniejących praktyk i procedur dotyczących planowania działań miejskich. W długofalowej perspektywie mogą one się stać bardziej inkluzywne i partycypacyjne, a tym samym mogą pomóc lepiej określić i zaspokoić potrzeby lokalnych społeczności zarówno przed wydarzeniem, w trakcie, jak i po jego zakończeniu.



## AARHUS

### Zaangażowanie społeczne w ESK Aarhus 2017

Europejska Stolica Kultury Aarhus 2017 postawiła bardzo wysoko poprzeczkę w zakresie włączania mieszkańców w planowanie wydarzeń. Już w samym procesie przygotowania wniosku konkursowego wzięło udział ponad 10 000 osób zamieszkujących region. Szeroko zakrojony proces konsultacji wskazał kilka kwestii, które miasto i region powinny „przemysleć” (hasło „Przemysleć” było głównym tematem obchodów): od przeddefiniowania sztuki i kultury, po skupienie się na różnorodności i zrównoważonym rozwoju. To, co wyróżnia podejście Aarhus na tle innych miast, to zaangażowanie mieszkańców w budowanie ogólnego konsensusu, a także powierzenie im dwóch ważnych funkcji: wolontariuszy pomagających w realizacji programu oraz kluczowych współtwórców propozycji wydarzeń ESK, co czyniło z mieszkańców aktorów na kulturalnej scenie miasta. Bywały jednak i takie momenty, kiedy mieszkańcy nie byli zbyt mocno zaangażowani w planowanie wydarzeń i podejmowanie decyzji. Niemniej inicjatywa ESK bez wątpienia zwiększyła zainteresowanie kulturą i dziedzictwem zarówno w mieście, jak i w całym regionie.





# **SPOŁECZNOŚCI I TOŻSAMOŚCI**





## WROCLAW

Kulturalne megaeventy mogą pomóc w zapoznaniu się z utraconymi, kłopotliwymi bądź nowymi narracjami w obszarze dziedzictwa, a także we wzmocnieniu poczucia tożsamości grupowej oraz zróżnicowaniu sposobów poszanowania dziedzictwa.

*Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016 nie spuściła zasłony milczenia na skomplikowaną i wielokulturową historię miasta – wręcz przeciwnie: w programie podejmowała tematy związane z tożsamością i pamięcią miejsca. Różne projekty skierowane zarówno do lokalnych społeczności, jak i turystów pomagały zmierzyć się z bolesną przeszłością Wrocławia.*



Wrocław – największe miasto w Europie, które w wyniku konferencji poczdamskiej w 1945 roku dokonało całkowitej zmiany swojej ludności – przez ponad pięćdziesiąt lat udawało swoją polskość, starając się jednocześnie zapomnieć lub zbagatelizować swoją czeską, habsburską i niemiecką przeszłość, obejmującą na tym terenie setki lat. Podejście do dziedzictwa miasta ukształtowane w okresie komunizmu, a oparte na kryteriach narodowych i klasowych, zostało ostatecznie odrzucone w latach 90. XX wieku i zastąpione przez nowe, które przychylniej patrzyło na złożone dziedzictwo kulturowe Wrocławia. Niemniej zmiany postaw wobec lokalnego dziedzictwa wymagają czasu, a sam proces bywa złożony. W przypadku Wrocławia wiązał się on ze stopniowym odejściem od dziedzictwa „wrogię”

lub „obcego” miasta, poprzez promocję idei sąsiedztwa, po uznanie Wrocławia za „moje/nasze” miasto i rozpoznanie jego uniwersalnych wartości kulturowych. Akceptacja wielokulturowej przeszłości Wrocławia, zwłaszcza części jego historii, która zakończyła się wraz z drugą wojną światową, była świadomym wyborem politycznym. Narracja o wielokulturowej tożsamości miasta została w końcu usankcjonowana przez pomysłodawców ESK 2016, czego wyrazem była główna idea „metamorfozy kultur” oraz hasło „Wrocław – miasto spotkań”.

Wniosek konkursowy Wrocławia podejmował kwestie dziedzictwa miasta, przede wszystkim skupiając się na jego wielokulturowej przeszłości. Zagadnieniu temu poświęcono kilka projektów (m.in. wystawę „Pojednanie /



## LINZ

### Niewygodne dziedzictwo – przykład ESK Linz 2009

Innym miastem, które zmagало się ze swoim kłopotliwym dziedzictwem – zwłaszcza trudną i skomplikowaną przeszłością związaną z drugą wojną światową – jest Linz. Linz był znany przede wszystkim jako miasto, w którym dzieciństwo spędził Adolf Hitler, oraz miejsce, gdzie mieściła się huta stali będąca częścią konglomeratu Reichswerke Hermann Göring (obecnie VOEST), zbudowana na terenie byłego obozu koncentracyjnego. We wstępie do wniosku o tytuł ESK 2009 jego autorzy deklarowali, że miasto i region Górnej Austrii w ostatnich latach włożyły wiele wysiłku w zmierzenie się z trudną przeszłością miasta i wzięcie za nią odpowiedzialności. Jednym z najczęściej przywoływanych przykładów projektów zrealizowanych w Linzu i podejmujących kwestię kłopotliwego dziedzictwa jest *Stolica Kultury Führera* (Kulturhauptstadt des Führers). Na projekt ten składała się dwuczęściowa wystawa. Jedną część przedstawiała megalomańską nazistowską wizję transformacji miasta. Drugą przyglądała się wpływowi narodowego socjalizmu na sztukę, muzykę i literaturę Górnej Austrii w okresie III Rzeszy. Wystawa była otwarta dla publiczności w ramach przygotowań do ESK (wrzesień 2008) i cieszyła się dużym zainteresowaniem. Pomysłodawców i organizatorów wystawy chwalono za odwagę w poruszaniu trudnych tematów. Choć dołożono wszelkich starań, by ekspozycja nie gloryfikowała hitlerowskich wizji miasta, część obserwatorów miała wątpliwości, czy tego typu tematy powinny być prezentowane bez żadnych ograniczeń (obawiano się przede wszystkim tego, że dzięki niej zostanie wykreowana przestrzeń dla wyrażania neonazistowskich sympatii) oraz czy Hitler może być wykorzystywany do promocji miasta i samej idei ESK. Wśród innych projektów, które mierzyły się z nazistowską przeszłością miasta, należy wymienić: inicjatywę *In situ*, która identyfikowała obiekty i obszary w mieście związane z działalnością nazistowską (np. miejsca kaźni, budynki Gestapo); projekt zatytułowany „Das unsichtbare Lager” (Niewidzialny obóz), w ramach którego organizowano zwiedzanie obszaru dawnego obozu koncentracyjnego (dziś zajmowanego przez osiedle mieszkaniowe) i podziemnej fabryki samolotów; symposium zatytułowane „Poza historią. Upadek. Pamięć. Rekonstrukcja”, które zajmowało się architekturą miejsc pamięci i ich konserwacją.

Versöhnung in progress... Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r.”), które skupiały się na problematycznym i wciąż niezakończonym procesie pojednania polsko-niemieckiego. Mieszkańcy miasta także odczuwali potrzebę zmierzenia się z przeszłością – dowodem na prawdziwość tej tezy jest analiza projektów nagrodzonych w ramach programu „mikroGRANTY”, w którym osoby prywatne, artyści i lokalne organizacje pozarządowe ubiegały się o niewielkie wsparcie finansowe i organizacyjne na realizację małych wydarzeń kulturalnych na terenie całego miasta. Około 10% nagrodzonych projektów dotyczyło kwestii związanych z tzw. dziedzictwem niedocenionym, na przykład przywracania pamięci miejsc lub historii ważnych budynków. Niektóre polegały na zbieraniu wspomnień mieszkańców metodą historii mówionej.

Z badań przeprowadzonych w latach 2011 i 2017 (patrz tabela) wynika, że zwiększyła się świadomość wielokulturowości miasta wśród jego mieszkańców. W pewnym stopniu zjawisko to można powiązać z realizacją programu ESK.

Charakterystyka Wrocławia w oparciu o badania ankietowe	2011	2017
Mikrokosmos, w którym na przestrzeni wieków mieszały się wpływy różnych kultur	46%	61,3%
Polskie miasto od zakończenia drugiej wojny światowej, którego polska historia sięga dawnych wieków	29%	22,8%
Część „kresów wschodnich”, gdyż wielu osadników przybyło stamtąd do Wrocławia po zakończeniu drugiej wojny światowej	15%	8%
Przed wszystkim miasto niemieckie, gdyż dzisiejsze miasto zostało w większości stworzone przez Niemców	10%	1,9%

■ Głównie cechy Wrocławia w oparciu o badania ankietowe przeprowadzone w 2011 i 2017 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dolińska & Makaro 2013 oraz Makaro J., & Dolińska K. (2017). *Postrzeganie zróżnicowania etnicznego, stosunek do „Innych” i poczucie bezpieczeństwa*. W: K. Kajdanek, J. Piłta (red.), *Wrocławska diagnoza społeczna 2017. Raport z badań socjologicznych nad mieszkańcami miasta*, Wrocław: Uniwersytet Wrocławski [online] <https://repositorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/94542/edition/89133/content>.



📷 Projekt *Zapomniane miasto*

Źródło: Wrocław 2016, autor zdjęcia Filip Basara.



📷 Projekt *In situ* zrealizowany na potrzeby ESK Linz 2009. „Projekt *Historia idzie do miasta. Narodowy socjalizm w Linzu* zwracał uwagę na hitlerowską politykę eksterminacyjną i jej współczesną percepcję. Czasowe instalacje umieszczone zostały w 65 miejscach nazistowskiego terroru”.

Źródło: Linz09, Stencil Rathaus. <http://www.linz09.at/en/presse-download/detail-2244247.html>





## MEDIOLAN

**Przewidywanie wyzwań i trudności związanych ze zwiększonym wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego jest kluczem do zagwarantowania sukcesu wydarzenia i długoterminowej ochrony dziedzictwa.**

*Mediolańskie Expo 2015 stanowiło wyjątkową okazję, by poeksperymentować z nowymi modelami zarządzania, które nieustannie aktywizowały i angażowały różne podmioty w mieście. To z kolei umożliwiło szybsze i łatwiejsze podejmowanie decyzji dotyczących kwestii dziedzictwa, przy jednoczesnym unikaniu niepotrzebnych konfliktów.*

Wybór nowego burmistrza Mediolanu w czerwcu 2011 roku był zwiastunem końca konfliktów targających władzami miasta, które opóźniały planowanie i zarządzanie Expo 2015. Zgodnie z oczekiwaniami prace nad imprezą nabrały wówczas gwałtownego przyspieszenia. W styczniu 2012 roku władze Gminy Miejskiej Mediolan uruchomiły główny program operacyjny inspirowany dokumentem i zasadami opracowanymi przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski (MKOl) z okazji organizacji Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Turynie w 2006 roku. W czerwcu 2012 roku Mediolan oficjalnie zatwierdził „Centralny Program Działań Miejskich”, choć procedura ta nie była wymagana przez Międzynarodowe Biuro Wystaw (Bureau International des Expositions, BIE). Celem tej inicjatywy było skoordynowanie wielosek-

torowych działań realizowanych w mieście z tymi, które zostały bezpośrednio przygotowane przez biuro Expo 2015, a także inne jednostki miejskie zaangażowane w proces planowania wydarzenia.

Zarządzanie Expo, wszystkimi aktywnościami, które odbywały się poza jego terenem oraz zmierzanie się z rezultatami wydarzenia było bardzo skomplikowane i wymagało zaangażowania zarówno wyspecjalizowanych agencji eventowych (agencja Expo 2015), jak i postevento- wych (Arexpo S.p.A.), a także wielu podmiotów publicznych i prywatnych. Złożoność samego procesu zarządzania była pochodną określonego podejścia do wydarzenia i jego spuścizny oraz braku jakiegokolwiek wizji w zakresie planowania i koordynacji przestrzennej. Była także smutną

konsekwencją konfliktów, które dotknęły zarząd Expo w latach 2008–2011 i położyły się cieniem na planowaniu wydarzenia. Przyznanie agencji Expo 2015 określonych kompetencji i uprawnień, a także ułatwienia w zakresie zarządzania inwestycjami publicznymi, które obchodziły regulacje przyjęte przez rząd w Rzymie, sprawiły, że miejsce organizacji wystawy światowej oraz infrastruktura transportowa zostały zaplanowane i nadzorowane odgórnie. Odwrotne podejście zaproponowano wobec programu kulturalnego, który towarzyszył wydarzeniu. Został on przygotowany i realizowany oddolnie przy udziale wielu podmiotów publicznych i prywatnych. Platforma internetowa ExpoinCittà pełniła funkcję instrumentu, który łączył potrzeby z rozwiązaniami, popyt z podażą.

Za promocję dziedzictwa kulturowego miasta odpowiedzialne były władze Mediolanu (przy wsparciu Izby Handlowej), a głównymi instrumentami promocyjnymi były „Centralny Program Działań Miejskich” oraz platforma ExpoinCittà. Równolegle rozwijano liczne działania i projekty towarzyszące głównemu wydarzeniu, takie jak Ecosistema Digitale E015, grupy robocze Expo, Explora, Coalizione Territoriale per la Partecipazione alla Expo Milano 2015, Expo e Territori, Laboratorio Expo, WE-Women for Expo, a także Urban Food Policy Pact oraz Milan Food Policy. Ponadto za zawartość merytoryczną programu ExpoinCittà z urzędu odpowiedzialna była Komisja Nadzoru Archeologicznego, Sztuk Pięknych oraz Krajobrazu Historycznego Obszaru Metropolitalnego Mediolanu (Soprintendenza Archeologia, Belle Arti e Paesaggio per la Città Metropolitana di Milano) – zatwierdzała ona oraz monitorowała różne projekty i wydarzenia, które odbywały się w miejscach zabytkowych i przestrzeniach historycznych. Wspomniane projekty i wydarzenia realizowane były niezależnie od Expo 2015, znacząco jednak przyczyniły się do sukcesu tego megaeventu.

Komisja Nadzoru (Soprintendenza) harmonijnie współpracowała z pozostałymi jednostkami administracyjnymi miasta jako część wspólnej i międzyinstytucjonalnej komisji wykonawczej. Jej członkowie spotykali się raz w tygodniu. Co istotne, Komisja nie zrezygnowała ze swoich standardowych procedur, gdyż projekty i wydarzenia towarzyszące Expo uważano za podobne; poza tym zastosowała to samo zintegrowane podejście do innych corocznie odbywających się wydarzeń rozsianych na terenie całego Mediolanu, pozwalając od czasu do czasu na realizację innowacyjnych projektów w miejscach o dużej wartości historycznej. Na przykład zgoda na postawienie pawilonów Expo Gate w Zamku Sforzów oraz efemerycznych instalacji stworzonych na potrzeby innych wydarzeń towarzyszących Expo 2015 została udzielona wyłącznie tymczasowo – tak aby bezpiecznie przetestować innowacyjne rozwiązania i dokonać weryfikacji ich nieprzewidzianych efektów. Postawa ta znacząco wpłynęła na obraz miasta jako dynamicznej jednostki, która wykorzystuje wiedzę z zakresu zarządzania w procesach zatwierdzania i monitorowania tysięcy czasowych i efemerycznych wydarzeń odbywających się



📷 Odbudowa doków została ukończona z okazji Expo 2015 po wielu latach przerwy w pracach.

Źródło: Wikimedia Commons, Jwslubock.

w historycznych przestrzeniach i obiektach zabytkowych. Poprawiła także jakość współpracy między podmiotami i instytucjami zajmującymi się dziedzictwem w odniesieniu do nowych i już istniejących wydarzeń, jak Tydzień mody i Tydzień designu. Dzięki tym wszystkim działaniom Mediolan był w stanie przewidzieć potencjalne konflikty wynikające z korzystania z miejsc dziedzictwa i osiągnąć określone rezultaty w zakresie budowania długofalowego potencjału i zdolności lokalnej administracji publicznej, a przy okazji umocnić proeventowe interesy ekonomiczne miasta i osiągnąć szerszy konsensus polityczny.



## TURKU

**Angażowanie wcześniej wykluczonych grup w procesy decyzyjne – przykład ESK Turku 2011**

Pomysłodawcy starań o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury Turku 2011 zawczasu przewidzieli potencjalne podziały i konflikty między organizacjami i instytucjami kultury. Postanowili im zapobiec poprzez włączenie do procesu decyzyjnego szerokiego grona lokalnych interesariuszy. Organizatorzy włożyli dużo wysiłku w zaangażowanie jak największej liczby grup interesów – szczególnie tej części społeczeństwa, która często jest wykluczona z działań o charakterze kulturalnym: na przykład osób starszych lub z niepełnosprawnościami. Wkład tych grup do finałowej wersji programu ESK najbardziej ukształtował ostatni z bloków tematycznych realizowanych w ramach obchodów – ten, który poświęcony był kwestii dobrostanu. Jego hasło przewodnie brzmiało: „Kultura jest dla Ciebie dobra”. Do udziału w wydarzeniu zaproszeni zostali nawet ci działacze kultury nieoficjalnej, którzy sprzeciwiali się organizacji ESK – choć odmówili wzięcia udziału, podkreślali, że dzięki ESK także ich pozainstytucjonalna działalność została dostrzeżona i zwiększyła swoją widoczność w mieście. Proponując im udział w projekcie, organizatorzy ESK zdołali uniknąć potencjalnego konfliktu z organizacjami i stowarzyszeniami funkcjonującymi poza oficjalnym systemem działalności kulturalnej. Korzyści wynikające z takiego podejścia – w tym wizerunkowe – długofalowo przysłużyły się wszystkim zainteresowanym grupom.





## PAFOS

Podjęcie istotnych kwestii związanych z lokalnym dziedzictwem może istotnie uzupełnić plany i projekty związane z megaeventem, a także zminimalizować konflikty społeczne i polityczne.

*Projekt Europejskiej Stolicy Kultury Pafos 2017 zakładał nadanie określonym przestrzeniom publicznym i miejscom kłopotliwego dziedzictwa nowych funkcji i zastosowań – tak by obiekty, które mimo swojej centralnej lokalizacji były praktycznie nieznanymi mieszkańcom Pafos, mogły zostać przywrócone miastu i jego obywatelom. Poza spodziewanymi korzyściami natury ekonomicznej nowe sposoby wykorzystania przestrzeni przez ich nowych użytkowników zapewniły świeże spojrzenie na kwestie znaczenia dziedzictwa w rozwoju miasta i umożliwiły przeorientowanie dotychczasowych debat na temat pamięci, utraty oraz współistnienia różnych grup etnicznych, zwłaszcza populacji cypryjskich Turków.*

Dwie najważniejsze cechy struktury społecznej Pafos to wysoki odsetek imigrantów i obcokrajowców (bliżej 30% całej populacji miasta) oraz nieobecność w mieście cypryjskich Turków – bezpośrednia konsekwencja wydarzeń z 1974 roku. Brak spójności społecznej i kulturowej w Pafos było sprawą oczywistą. Wystarczy wspomnieć, że w tym rozległym mieście aż do 2017 roku nie istniał ani jeden wspólny punkt odniesienia dla zamieszkujących Pafos różnych grup społecznych, etnicznych i religijnych. Ponadto fakt, że centrum miasta składało się w większości z nieruchomości należących kiedyś do cypryjskich Turków (teraz popadających w ruinę i opustoszałych), świadczył o tym, że centrum Pafos jest nie tylko rażącym przykładem degradacji miasta, lecz także stanowi przypomnienie o nie-

zabliźnionych ranach politycznych na wyspie. Aby stawić skutecznie opór dominującym i jednostronnym narracjom o dziedzictwie i kulturze Pafos, na potrzeby ESK miasto aktywnie działało na rzecz zaangażowania imigrantów i innych grup mniejszościowych, w tym przesiedlonych z Pafos cypryjskich Turków.

W celu zbadania niewygodnych i trudnych aspektów przeszłości i teraźniejszości organizacje działające w obszarze kultury i dziedzictwa zaproponowały wiele rozwiązań, które miały przywrócić w mieście obecność cypryjskich Turków, a także zaangażować greckich Cypryjczyków, imigrantów, rezydentów oraz turystów przybywających do miasta w działania kulturalne realizowane w ramach ESK oraz we wzajemny dialog.

Zakrojona na szeroką skalę transformacja urbanistyczna Pafos na potrzeby ESK 2017 – proces trwający do dziś – doprowadziła do regeneracji zaniedbanych wcześniej obszarów i do wzrostu zainteresowania historycznym centrum miasta. Wyprowadzenie ruchu samochodowego z obszaru wzmoczonej działalności komercyjnej (handlowego i rozrywkowego kręgosłupa miasta) sprawiło, że całe centrum miasta stało się bardziej dostępne dla każdego, bez względu na wiek, narodowość czy religię. Co więcej, udało się stworzyć sieć powiązań między przestrzeniami i obiektami zabytkowymi, przyczyniając się do budowania spójnej i ciągłej tkanki miejskiej. Powiązanie inwestycji publicznych z projektami dotyczącymi obszarów i obiektów zabytkowych wyraźnie zwiększyło wartość

i znaczenie zarówno przestrzeni na wolnym powietrzu, jak i pomieszczeń zamkniętych, nadając im nowe funkcje, ożywiając uśpione możliwości i inspirując procesy rozwoju wokół nich. Obiekty, które szczególnie zyskały na tych procesach, to dawna własność cypryjskich Turków, która, raz ożywiona, stała się przestrzenią działalności artystycznej i dialogu społecznego.

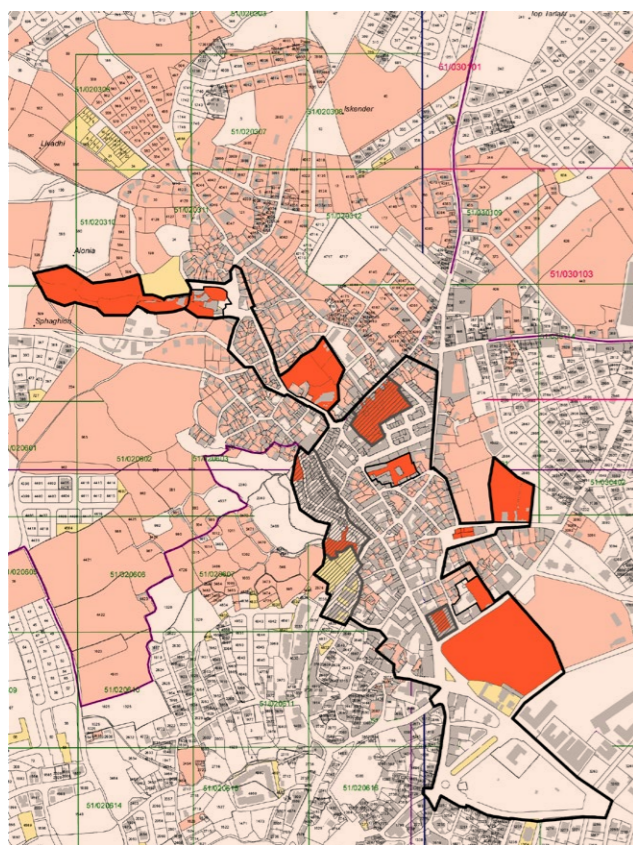
Jednym z przykładów jest Centrum Kultury „Attikon” – jedno z najstarszych kin w Pafos, które mimo idealnego położenia w centrum miasta i wartości historycznej pozostało ruiną. Obiekt został uratowany przed całkowitym zniszczeniem dzięki wnioskowi konkursowemu o tytuł ESK 2017 – projekt Pafos zakładał bowiem przekształcenie dawnego kina w wielofunkcyjną przestrzeń służącą pre-





📍 Wspólna przestrzeń w kompleksie Ibrahim Khan (17.05.2017).

Źródło: Chatzethomas, A. (red.) (2017). *Paphos2017: A year in pictures*. Paphos: Organismos Politistike Proteuousa tes Evropes Paphos2017.



📍 Historyczne centrum Pafos oraz turecka dzielnica Moutallos z oznaczeniem budynków i przestrzeni publicznych odrestaurowanych na potrzeby wydarzeń ESK i po zakończeniu obchodów.

Źródło: Angeliki Sivitanidou, 2020.

zentacji filmów i przedstawień teatralnych, organizacji wystaw, publicznych prezentacji i debat. Co więcej, połączenie obiektu z sąsiadującym Centrum Kultury „Palia Ilektriki” sprawiło, że w samym sercu miasta, w sąsiedztwie także wyremontowanego i odzyskanego dla miasta Placu Kennedy’ego, powstał nowy hub odpowiadający na liczne potrzeby społeczne i kulturalne mieszkańców Pafos. Kilka przecznic dalej odrestaurowano również istotny politycznie i społecznie kompleks „Ibrahim Khan”, starając się zachować jego status jako miejsca spotkań wędrowców. Po dekadach zaniedbań i zaniechań dziedzicze dawnych



📍 Centrum Kultury „Attikon” – zdjęcie wykonane 12.09.2012 podczas wizyty komisji konkursowej ESK (wówczas znane jako Kino Otello).

Źródło: Municipality of Pafos.

€10<sup>M</sup>

50%

📍 Zdecydowana większość projektów infrastrukturalnych była realizowana w centrum miasta i dotyczyła nieruchomości należących do cypryjskich Turków (patrz mapa). Pafos zainwestowało prawie 10 milionów euro (50% budżetu na wszystkie projekty infrastrukturalne) w przebudowę centralnej osi tureckiej dzielnicy Moutallos oraz renowację budynków cypryjskich Turków z przeznaczeniem na działalność kulturalną.

miejskich rezydencji mieszczą dziś warsztaty rzemiosła artystycznego, kawiarnie i galerie sztuki. Innym przykładem jest dawny Teatr Markideion zamieniony na magazyn i schowany za garażem i hurtownią materiałów budowlanych. Renowacja i przebudowa obiektu oraz jego najbliższego otoczenia dostarczyły miastu nowej przestrzeni na potrzeby lokalnej społeczności. Poza inwestycjami w obiekty dziedzictwa kulturowego miasto wprowadziło w życie przepisy dotyczące zarządzania własnością cypryjskich Turków, optymalizując w ten sposób ich wykorzystanie oraz aktywnie angażując mieszkańców miasta dla dobra publicznego. Z punktu widzenia młodszej generacji mieszkańców Pafos miejsca te stanowią swoisty „dodatek” do ich miasta. Przywracają też związki z wielokulturową przeszłością Pafos, która w żadnym wypadku nie powinna zostać zapomniana.

Pomimo różnych ograniczeń (w tym finansowych) zawarta w propozycji i programie ESK Pafos 2017 wizja rozwoju opierającego się na kulturze zdołała zgromadzić różne grupy społeczne wokół wspólnego celu, budując jednocześnie poczucie wspólnej odpowiedzialności za projekt i wzmacniając dumę z bycia mieszkanką/mieszkańcem Pafos. Wsparcie lokalnej społeczności okazało się kluczowe dla realizacji ESK. Decydującą rolę w przezwyciężeniu trudności związanych z cięciami budżetowymi, które nastąpiły po wygraniu przez Pafos konkursu o tytuł ESK, odegrali wolontariusze i mieszkańcy. Biorąc pod uwagę problemy z prawidłowym zaplanowaniem spuścizny wydarzenia, stworzenie w ramach ESK Pafos 2017 nowych przestrzeni i wykreowanie wokół nich różnych sieci powiązań daje nadzieję na utrzymanie zwiększonej aktywności kulturalno-artystycznej w mieście oraz rozwoju społeczno-kulturalnego tego obszaru.



📍 Międzynarodowy Festiwal „Monodrama” w Centrum Kultury Attikon (29.10.2017).

Źródło: Chatzethomas, A. (red.) (2017). *Paphos2017: A year in pictures*. Paphos: Organismos Politistike Proteuousa tes Evropes Paphos2017.



## DERRY-LONDONDERRY

### Zamykanie historii podziałów – przypadek Brytyjskiego Miasta Kultury Derry-Londonderry 2013

Wybór Derry-Londonderry na pierwszego gospodarza Brytyjskiego Miasta Kultury w 2013 roku był sam w sobie znaczącym wydarzeniem. Od dawna miasto było symbolem gorzkiego podziału między Irlandią a Irlandią Północną, a jego historia naznaczona była aktami przemocy na tle religijnym. Wydarzenie stało się okazją dla miasta, by przemyśleć i uwolnić się od trudnego dziedzictwa i pogodzić zwaśnione strony: katolicką i protestancką część społeczeństwa. Kładka pieszo-rowerowa otwarta w 2011 roku (tzw. Most Pokoju) stała się ważną częścią obchodów i nadal służy jako symbol pojednania. Z punktu widzenia większego planu rewitalizacji przestrzeni miejskiej impreza stanowiła okazję do adaptacji i przebudowy koszarów Ebrington – opuszczonego w 2003 roku kompleksu budynków wojskowych z połowy XIX wieku znajdujących się nad rzeką Foyle, który służył później działalności kulturalnej jako miejsce organizacji koncertów i centrum kultury. W 2013 roku w odnowionym kompleksie odbyło się kilka wydarzeń zrealizowanych w ramach Brytyjskiego Miasta Kultury, m.in. inauguracyjny obchody koncert zespołu Sons and Daughters, festiwal „Big Weekend” organizowany przez Program 1 i radia BBC, ceremonia wręczenia nagrody Turnera (po raz pierwszy w historii odbyła się poza Anglią).



## PROJEKT HOMEE

Projekt badawczy „HOMEE – Heritage Opportunities/threats within Mega-E-vents in Europe” jest finansowany z europejskiego programu „JPICH Heritage in Changing Environments”. Projekt HOMEE skupia dominujące ośrodki badawcze zajmujące się ochroną dziedzictwa kulturowego i planowaniem megaeventów, pracujące w bliskim kontakcie z kluczowymi instytucjami i urzędami, które już były lub będą bezpośrednio odpowiedzialne za planowanie i wdrażanie me-gaeventów w Europie, zarówno na poziomie lokalnym, jak i międzynarodowym. W ramach projektu badane są wydarzenia z przeszłości i opracowywane są nowe narzędzia pomagające sprostać pojawiającym się możliwościom i zagrożeniom w planowaniu oraz realizacji megaeventów w miastach bogatych w dziedzictwo.

Więcej informacji  
https://mck.krakow.pl/homee-o-projekcie  
http://www.tau-lab.polimi.it/research/homee

**Kontakt:**

Davide Ponzini (Lider projektu)

Department of Architecture and Urban Studies  
Politecnico di Milano

Via Bonardi 3  
20133 Milan, Italy  
davide.ponzini@polimi.it  
www.tau-lab.polimi.it

## PARTNERZY BADAWCZY PROJEKTU I AUTORZY

**Politecnico di Milano**

Davide Ponzini, Zachary M. Jones, Stefano Di Vita, Stefano D’Armento, Alessandro Scandiffio, Francesca Albani, Alessandra Oppio, Andrea Rolando

**University of Hull**

Franco Bianchini, Enrico Tommarchi, David Atkinson

**Neapolis University Pafos**

Julia Georgi-Nerantzia Tzortzi, Evanthia Dova, Angeliki Sivitanidou, Natia Anastasi

**International Cultural Centre**

Jacek Purchla, Joanna Sanetra-Szeliga, Piotr Knaś, Anna Koziół, Adam Dąbrowski

## PARTNERZY STOWARZYSZENI

University Network of the European Capitals of Culture (UNeECC)

European Network on Cultural Management and Policy (ENCATC)

Ministerstwo Kultury Republiki Włoskiej

Heritage Lottery Fund (HLF)

Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID)

Europejska Stolica Kultury Kowno 2022

Matera-Basilicata 2019 Foundation

University of Basilicata

Pafos District

Pafos 2017 Organization

Miasto Mediolan

Strefa Kultury Wrocław

Krakowskie Biuro Festiwalowe

Robert Palmer Consultants

National Research University Higher School of Economics

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

## UCZESTNICZY WARSZTATÓW

**WARSZTAT „MEGA-EVENTS IN HERITAGE-RICH CITIES”, 3 KWIETNIA 2020**

Eliza Cristoforou (liderka projektu Schools in Action and About the City, Pafos 2017)

Georgia Doetzer (dyrektor programowy, Pafos 2017 Organisation)

Yiannis Koutsolambros (architekt, członek rady dyrektorów Pafos 2017 Organisation)

Krzysztof Maj (dyrektor ESK Wrocław 2016 i Strefy Kultury Wrocław)

Viltė Migonytė-Petruilienė (kuratorka, ESK Kowno 2022)

Chryssa Martini (szefowa działu Premises & Infrastructure, ESK Eleusis 2021)

Marco Edoardo Minoja (dyrektor wydziału kultury, Miasto Mediolan)

Robert Palmer (dyrektor, Robert Palmer Consultants)

Sylvain Pasqua (szef zespołu Koordynacja Europejskich Stolic Kultury, Dyrekcja Generalna ds. Edukacji, Młodzieży, Sportu i Kultury, Komisja Europejska)

Christos G. Patsalides (przewodniczący rady dyrektorów ESK Pafos 2017)

Katarzyna Piotrowska (Pełnomocnik Dyrektora ds. konwencji, umów i programów międzynarodowych, Narodowy Instytut Dziedzictwa)

Sneska Quaedvlieg-Mihailovic (Sekretarz Generalna Europa Nostra)

Stathis Raptou (archeolog, Department of Antiquity)

Michał Zalewski (rzecznik Krakowskiego Biura Festiwalowego i członek Dyrekcji)

Neophytos Zavrides (główny miejski inżynier, Pafos)

**WARSZTAT „EMERGING CHALLENGES FOR MEGA-EVENTS IN HERITAGE-RICH CITIES DURING THE COVID-19 ERA”, 13 LISTOPADA 2020**

Chryssa Martini (szefowa działu Premises & Infrastructure, ESK Eleusis 2021)

Pantelis Sklias (rektor Neapolis University Pafos)

Androula Vasiliou (była Europejska Komisarz ds. Edukacji, Kultury, Wielojęzyczności i Młodzieży oraz wiceprezydent Europa Nostra)

**WARSZTAT „HOMEE CHARTER VALIDATION”, 16 LISTOPADA 2020**

Paulina Maloy (koordynatorka projektów międzynarodowych, Strefa Kultury Wrocław)

Marilyn Reddan (szefowa programowa ESK Galway 2020)

Jiří Suchánek (dyrektor wykonawczy Depo 2015 i były dyrektor ESK Pilzno 2015)

**WARSZTAT „HOMEE CHARTER VALIDATION”, 30 LISTOPADA 2020**

Michael Draxler (dyrektor wykonawczy Stadt Wien Marketing GmbH)

Jovanka Višekruna Janković (członkini zarządu European Festivals Association, przewodnicząca Servian Festival Association, dyrektorka artystyczna ArtLink Festival)

**WARSZTAT „HOMEE CHARTER VALIDATION”, 2 GRUDNIA 2020**

Bart Doucet (doradca ds. kultury, Wydział kultury, sportu i rekreacji, Miasto Ghent)

Bálint Szalontai (główny menadżer kulturalny, Dział organizacyjny Budapest Brand Company, Miasto Budapeszt)

**WARSZTAT „HOMEE CHARTER VALIDATION”, 3 GRUDNIA 2020**

Ed Fenton (dyrektor, The Royal Edinburgh Military Tattoo)

## POPARCIE DLA KARTY ZADEKLAROWALI:

**Miasto Kraków**

**Miasto Mediolan**

**Europejska Stolica Kultury Eleusis 2023**

**Europa Nostra**

**European Network on Cultural Management and Policy (ENCATC)**

**Europejska Stolica Kultury Kowno 2022**

**Observatory for Research on Mega-Events (ORME)**

**Organizacja Miast Światowego Dziedzictwa (OWHC)**


**Miasto Pafos**

**Shaikh Ebrahim bin Mohammed Al Khalifa Centre for Culture and Research**


**United Cities and Local Governments**

**Narodowy Instytut Dziedzictwa**


## MIGAWKI – ZDJĘCIA OKŁADKOWE

 **s. 24** **Hull: “In the North we’ll have wind turbines anywhere”. [Na północy będziemy mieć wiatraki wszędzie]**


Źródło: Andy Beecroft, 2017, https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/.


 **s. 26** **Kino na Plaży przy plaży miejskiej SODAP.**  
Źródło: Chatzethomas, A. (red.). (2017). *Paphos2017: A year in pictures*. Paphos: Organismos Politistike Proteuousa tes Evropes Paphos2017.

 **s. 28** **Genua: Palazzo Doria Tursi podczas Rolli Days 2019.**  
Źródło: Zachary M. Jones, 2019.


 **s. 30** **Matera-Bazylikata: Ceremonia otwarcia obchodów ESK Matera-Bazylikata 2019 z udziałem orkiestr dętych marszowych z całej Europy i Bazylikaty, Cava del Sole.**  
Źródło: Zachary M. Jones, 2019.

 **s. 34** **Genua: Turyści podczas Rolli Days 2019.**  
Źródło: Zachary M. Jones, 2019.


 **s. 36** **Wrocław: Widok z wieży katedry wrocławskiej.**  
Źródło: Wrocław Official flickr.

 **s. 38** **Mediolan: Otwarty koncert na Piazza Duomo.**  
Źródło: ExpoinCittà, 2014.


 **s. 42** **Wrocław: Hala Stulecia.**  
Źródło: Istock.com/Kisa\_Markiza.

 **s. 46** **Pafos: The Ibrahim Khan.**  
Źródło: Evanthia Dova, 2018.

 **s. 50** **Matera-Bazylikata: orkiestra grająca w belwederze Piazzetta Pascoli w Materze podczas rozpoczęcia Europejskiej Stolicy Kultury 2019.**  
Źródło: Zachary M. Jones, 2019.

 **s. 52** **Wrocław: Widowisko Flow nad brzegami rzeki Odry.**  
Źródło: Wrocław 2016, widowisko BTW Photographers\_Maziarz\_Rajter.

 **s. 54** **Mediolan: tymczasowe pawilony Expo Gate przed Zamkiem.**  
Źródło: https://www.designerblog.it/post/168786/expo-milano-2015-gliinterventi-di-secco-sistemi

 **s. 56** **Pafos: Teatr Markideion po renowacji.**  
Źródło: Evanthia Dova, 2018.

Projekt graficzny: Radoszek Arts

Tłumaczenie z języka angielskiego: Robert Kusek

Korekta i redakcja: Aleksandra Marczuk

Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2021





Cultural Heritage  
AND GLOBAL CHANGE

